

Kríza starostlivosti

Zlyhania pri zabezpečovaní starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a dodržiavaní práv utečieniek z Ukrajiny v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku

@2023

A.L.E.G. (Rumunsko)

Center for Reproductive Rights (medzinárodná organizácia)

Združenie EMMA (Maďarsko)

E-Romnja (Rumunsko)

FEDERA (Poľsko)

Nadácia Feminoteka (Poľsko)

Možnosť voľby (Slovensko)

Centrum FILIA (Rumunsko)

Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek (Rumunsko)

V prípade, že chcete použiť, prispôbiť alebo preložiť akúkoľvek časť tejto publikácie, kontaktujte Centrum pre reprodukčné práva.

Časť výskumu potrebného pre túto správu finančne podporil Regionálny úrad Populačného fondu OSN (UNFPA) pre východnú Európu a strednú Áziu. Názory vyjadrené v tejto publikácii sú názormi jej autoriek a nemusia nevyhnutne vyjadrovať názory UNFPA, Organizácie Spojených národov alebo ktorejkoľvek z jej pridružených organizácií.

Center for Reproductive Rights

16, Rue du Mont-Blanc

1201 Ženeva

Švajčiarsko

+41 22 552 16 90

www.reproductiverights.org

Geneva@reprorights.org

Z anglického originálu Center for Reproductive Rights et al.: Care in Crisis: Failures to Guarantee the Sexual and Reproductive Health and Rights of Refugees from Ukraine in Hungary, Poland, Romania and Slovakia (2023) preložila Barbora Weberová.

Jazyková redakcia: Elena Teplanová, Alena Faragulová

Photo credit: Zbynek Pospisil

CENTER *for*
REPRODUCTIVE
RIGHTS

femin^o
-teka

Obsah

Zhrnutie	5
Právne a politické prekážky	13
Vplyv zákazu interrupcií v Poľsku	17
Finančné prekážky	25
Prekážky spôsobené nedostatočnou informovanosťou a jazykové prekážky	35
Nekvalitná starostlivosť a diskriminácia	41
Nepostačujúce podporné služby v oblasti rodovo podmieneného násillia	53
Ľudskoprávne obhajkyne a obhajcovia v kríze	61
Odporúčania	79
▪ Odporúčania pre Európsku úniu	79
▪ Odporúčania pre humanitárne organizácie a darcov	81
▪ Odporúčania pre maďarskú vládu	82
▪ Odporúčania pre poľskú vládu	84
▪ Odporúčania pre rumunskú vládu	86
▪ Odporúčania pre slovenskú vládu	88
Naše organizácie	90
Metodika získavania informácií	91

Photo credit: Jozef Polc

**„Nie sme len
nejaké neznáme
osoby idúce po
ulici, máme svoje
životy a svoju
vlastnú hodnotu...
To je ľudskosť.“**

Anna* z Ukrajiny žijúca v Poľsku

Zhrnutie

Rozsiahla invázia armády Ruskej federácie na Ukrajinu, ktorá sa začala vo februári 2022, má pre ľudí z Ukrajiny naďalej zničujúce dôsledky. V kontexte vojnového útoku dochádza k zločinom nebývalej brutality, útokom na civilné obyvateľstvo a civilnú infraštruktúru a porušovaniu ľudských práv vrátane rodovo podmieneného a sexuálneho násillia.

Od začiatku invázie milióny ľudí z Ukrajiny hľadali útočisko, bezpečie a istotu v Európskej únii. Pre mnohých z nich boli vstupnou bránou do Európskej únie Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a Slovensko. Väčšinu ľudí na úteku predstavujú ženy a deti.

Miestne obyvateľstvo, občianska spoločnosť a dobrovoľníctvo v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku reagovali na túto krízovú situáciu od samého začiatku s mimoriadnou solidaritou. Celé spoločnosti sa zmobilizovali vo výnimočnom rozsahu, a hoci nebolo všetko dokonalé, vynaložili značné úsilie, aby reagovali na okamžité aj dlhodobé potreby ľudí na úteku z Ukrajiny.

Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a Slovensko však patria k európskym krajinám s najkomplikovanejšou situáciou v oblasti zdravotnej starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a podporných služieb v súvislosti

s rodovo podmieneným násillím. Desiatročia, počas ktorých vlády jednotlivých krajín do týchto foriem starostlivosti a podpory dostatočne neinvestovali a nepovažovali ich za prioritu, spolu s reštriktívnymi a nejasnými právnymi a politickými rámcami a pretrvávajúcou stigmatizáciou a obmedzovaním sexuálnych a reprodukčných práv výrazne obmedzujú prístup ku kvalitnej starostlivosti.

Skutočnosť, že do Maďarska, Poľska, Rumunska a na Slovensko prišli milióny žien a dievčat z Ukrajiny, vyvolala vážne obavy o to, či budú mať prístup k základným formám zdravotnej starostlivosti a podporných služieb. Ukázalo sa, že k porušovaniu základných práv, ktorému čelili na Ukrajine, sa pridalo porušovanie práv mimo nej. Osobitné obavy sa týkali utečieniek, ktoré na Ukrajine v súvislosti s vojnovým konfliktom prežili sexuálne násillie a rodovo podmienené násillie vrátane znásillenia či stali sa terčom iných rodovo podmienených zločinov.

Od júla 2022 do apríla 2023 naše organizácie uskutočnili hĺbkový prieskum s cieľom preskúmať nedostatky a prekážky v prístupe k zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a k podporným službám v súvislosti s rodovo podmieneným násillím, s ktorým sa utečienky z Ukrajiny stretávajú v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku. V priebehu deviatich

mesiacov sme zozbierali informácie prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov s viac než 80 odborníčkami a odborníkmi, ľuďmi z praxe v zainteresovaných profesiách a utečenkami z Ukrajiny, ktoré v súčasnosti žijú v týchto štyroch krajinách.

ZÁVAŽNÉ PREKÁŽKY

Z našich zistení vyplýva, že prístup utečieniek k starostlivosti a podpore zhoršuje celý rad rozsiahlych a vzájomne sa prehlbujúcich prekážok.

Hoci sa štyri krajiny, v ktorých sa prieskum uskutočnil, líšia z hľadiska závažnosti a rozsahu týchto prekážok, vo všetkých prípadoch existuje viacero zákonných obmedzení a ďalších limitujúcich faktorov a nedostatkov, ktoré reálne zasahujú do napĺňania potrieb utečieniek z Ukrajiny hľadajúcich prístup k zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podpore v súvislosti s prežitým rodovo podmieneným násilím. Tieto prekážky ešte umocňuje celý rad špecifických problémov vyplývajúcich z toho, že ide o ženy na úteku pred ozbrojeným konfliktom a brutálnym násilím, ku ktorému dochádza v súvislosti s prebiehajúcou vojnou.

Právne prekážky: V Maďarsku, Poľsku a na Slovensku sú možnosti interrupčnej starostlivosti a núdzovej antikoncepcie značne obmedzené reštriktívnymi zákonmi a procesnými pravidlami, ktoré utečenkám sťažujú včasný prístup k tejto starostlivosti. Takmer úplný zákaz umelého

„Ženy uvádzajú, že neveria, že sa im podarí uspieť a získať ochranu a starostlivosť.“

Anastasiia Podorozhnia, Martynka, organizácia pomáhajúca v Poľsku ženám z Ukrajiny

prerušená tehotenstva v Poľsku má vážne dôsledky pre prístup utečienok k interrupčnej starostlivosti. Medikamentózne prerušenie tehotenstva je ilegálne v Maďarsku aj na Slovensku a prístup k interrupčnej starostlivosti spomaľuje a komplikuje viacero nadväzujúcich procesných požiadaviek. Pre mladistvé osoby do osemnásť rokov, ktoré pricestovali z Ukrajiny samy, je vo všetkých troch krajinách prístup k zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia bez súhlasu rodiča alebo zákonného zástupcu takmer nemožný.

Finančné prekážky: V každej zo štyroch krajín ostávajú niektoré formy zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia pre mnohé utečienky z Ukrajiny nedostupné aj v dôsledku finančných nákladov, a to aj napriek uplatňovaniu smernice EÚ o dočasnej ochrane a vnútroštátnych predpisov, ktorými sa smernica implementuje. Za niektoré formy zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia je potrebné osobne platiť či doplácať tak vo verejných, ako aj v súkromných zdravotníckych zariadeniach. Celý rad prekážok bráni včasnemu prístupu k špecializovanej starostlivosti prostredníctvom systému verejného zdravotníctva a mnohé utečienky si nemôžu finančne dovoliť súkromnú zdravotnú starostlivosť.

Prekážky spôsobené nadostatočnou informovanosťou: Nedostatok informácií a jazykové bariéry predstavujú aj viac ako rok od začiatku rozsiahlej ruskej invázie na Ukrajinu vo všetkých štyroch krajinách výrazný problém pre utečienky, ktoré potrebujú prístup k zdravotnej

starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podpore v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. Naďalej pretrváva výrazný nedostatok jasných a verejne dostupných informácií v ukrajinskom, ruskom a anglickom jazyku o tom, kde sú tieto druhy starostlivosti a podpory dostupné a aké nároky je potrebné na ich využitie splniť. Na šírenie existujúcich informácií sa často nevyužívajú účinné neformálne informačné kanály a v kľúčových zdravotníckych zariadeniach, u poskytovateľov a poskytovateľiek sociálnych služieb a na úradoch pretrváva nedostatok kvalifikovaných tlmočnických služieb.

Nízka kvalita starostlivosti, stigmatizácia a diskriminácia: Mnohým utečienkam z Ukrajiny sa dostáva subštandardná sexuálna a reprodukčná zdravotná starostlivosť, v zdravotníckych zariadeniach sa stretávajú so škodlivými odkladmi, výpadkami v poskytovaných službách alebo diskrimináciou. Tieto nedostatky v kvalite starostlivosti vyplývajú z právnych, finančných a informačných prekážok, ako aj zo zastaraných noriem a slabín systému zdravotnej starostlivosti. V prípade niektorých utečienok poskytovanú starostlivosť výrazne ovplyvňuje aj stigma, ktorá sa spája so sexuálnym a reprodukčným zdravím a právami a rodovo podmieneným násilím. Skúsenosti žien, ktoré pricestovali samy, mladistvých a LGBTIQ+ osôb s hľadaním zdravotnej starostlivosti ovplyvňujú aj škodlivé rodové stereotypy a normy. Vo všetkých štyroch krajinách túto situáciu ešte zhoršujú pribúdajúce útoky proti sexuálnym a reprodukčným právam a rodovej rovnosti.

Neprimerané služby a postupy v oblasti rodovo

podmieneneného násillia: Úroveň služieb a podpory dostupných pre ženy z Ukrajiny, ktoré prežili rodovo podmienené násillie, zostáva vo všetkých štyroch krajinách veľmi neprimeraná. Napriek úsiliu vynaloženému na riešenie existujúcich slabín naďalej pretrvávajú nedostatok špecializovaných a komplexných služieb a medzisektrovej koordinácie, ako aj absencia kľúčových postupov, usmernení a odbornej prípravy, ktoré by zaistili primerané zásahy a reakcie zo strany klinického a justičného sektora, najmä v súvislosti so sexuálnym násillím.

Ohrozenie obhajkyň a obhajcov ľudských práv: Po začiatku rozsiahlej vojenskej invázie ruskej armády na Ukrajinu sa obhajkyne a obhajcovia ľudských práv a organizácie občianskej spoločnosti pôsobiace v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb v daných krajinách ihneď mobilizovali, aby dokázali reagovať na potreby utečieniek z Ukrajiny v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a rodovo podmieneného násillia. Aj po viac než roku zostávajú hlavnými poskytovateľkami priamej pomoci pre ženy a dievčatá z Ukrajiny, ktoré takúto formu starostlivosti a podpory potrebujú. No hoci stále pokračujú v poskytovaní a rozširovaní tejto pomoci, mnoho z nich zápasí s celou škálou hlboko zakorenených problémov a tvrdou realitou vrátane vážnych hrozieb, zastrásovania a obťažovania, ako aj s finančnou a prevádzkovou neistotou.

„Lieky, ktoré potrebujem, si objednávam z Ukrajiny, pretože je to rýchlejšie a lepšie... a moje kamarátky chodia na Ukrajinu... na gynekológiu. Aj ja pôjdem na Ukrajinu, keď to budem potrebovať, pretože tam je to jasné.“

Anna* z Ukrajiny žijúca v Poľsku

ŠKODLIVÉ DOPADY

V dôsledku týchto prekážok je pre mnohé utečenky z Ukrajiny stále veľmi zložitá získať v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku prístup k cenovo dostupnej a kvalitnej zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podporným službám pre preživšie rodovo podmieneného násillia. Namiesto toho pri hľadaní starostlivosti čelia značným ťažkostiam a sú vystavené škodlivým odkladom, trpia úzkosťou a strachom, finančnou záťažou a často sa im podarí dostať len k subštandardnej starostlivosti.

1. Ženy sa za zdravotnou starostlivosťou v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia dočasne vracajú na Ukrajinu.

Dostať sa k zdravotnej starostlivosti v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku je pre utečenky z Ukrajiny také náročné, že mnohé ženy, ktoré počas posledných pätnástich mesiacov prekročili štátne hranice do Európskej únie hľadajú bezpečie a útočisko pred prebiehajúcim ozbrojeným konfliktom, majú v súčasnosti pocit, že ak potrebujú sexuálnu a reprodukčnú zdravotnú starostlivosť, nemajú inú možnosť, než sa dočasne vrátiť na Ukrajinu. Hoci neexistujú žiadne kvantitatívne údaje o počte a škále žien, ktoré sa vracajú na Ukrajinu kvôli zdravotnej starostlivosti, podľa našich zistení ide o bežný jav. Viacero respondentiek vo všetkých štyroch krajinách zdôraznilo, že práve k tomuto riešeniu sa utieka mnoho žien, aby sa vyhlí prekážkam v prístupe k starostlivosti a nedostatkom v jej kvalite v hostiteľských krajinách.

Napriek tomu, že spôsoby poskytovania starostlivosti na Ukrajine sú pre utečenky známe, cesta na Ukrajinu môže byť nákladná, riskantná, veľmi stresujúca a vyvolávať úzkosti, najmä ak v prípade potrebnej zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia ide o čas.

2. Ženy odkladajú využívanie zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.

Nerátajúc núdzové situácie, uvedené prekážky spôsobujú, že mnohé ženy vyhľadanie starostlivosti dlho odkladajú, čím v konečnom dôsledku ohrozujú svoje zdravie a pohodu. Stres, úzkosť, poníženie a diskriminácia, ktoré zažívajú mnohé ženy pri snahe získať prístup k zdravotnej starostlivosti v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku, vedú k tomu, že mnohé utečenky z Ukrajiny túto snahu pravidelne čo najdlhšie odkladajú. Ďalšie na dlhý čas odkladajú návrat za zdravotnou starostlivosťou na Ukrajinu, a to kvôli obavám o bezpečnosť, starostlivosti o rodinu alebo z finančných dôvodov. Dlhodobé odkladanie zdravotných vyšetrení často vedie k akútnym zdravotným problémom a ohrozeniu zdravia.

3. Ženy v Poľsku a Maďarsku využívajú interrupčné služby mimo zákonného rámca poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Ak ženy nemôžu na účely umelého prerušenia tehotenstva cestovať späť na Ukrajinu, mnohé z nich sú v Poľsku a Maďarsku nútené vyhľadať interrupčné služby, ktoré vybočujú zo zákonného rámca danej

krajiny. Najčastejšie si objednávajú medikamenty vo forme interrupčných tabliet cez internet, prostredníctvom telemedicínskych služieb, ktoré ponúkajú organizácie občianskej spoločnosti so sídlom v iných častiach Európy, alebo vycestujú za starostlivosťou do iných európskych krajín. Tento spôsob umelého prerušenia tehotenstva sa stáva nevyhnutnosťou najmä pre ženy v Poľsku, ale aj pre niektoré utečenky v Maďarsku a príležitostne aj na Slovensku, kde je prístup k interrupcii v praxi zložitý a dostupné je len prerušenie tehotenstva chirurgickou cestou. Takéto možnosti prerušenia tehotenstva vyvolávajú v utečenkách značný strach a obavy.

4. Osoby, ktoré prežili rodovo podmienené násilie, sa často musia zaoberať bez základných služieb a podpory.

Výrazné nedostatky v úrovni dostupných služieb a podpory v súvislosti s rodovo podmieneným násilím spolu s neochotou mnohých utečieniek vyhľadať pomoc alebo nahlásiť prípady násillia vedú k tomu, že mnohé osoby, ktoré takéto násillie prežili, nezískajú prístup k primeraným spôsobom rehabilitácie a starostlivosti vrátane kvalitnej psychosociálnej podpory, zdravotnej starostlivosti, bezpečného bývania a právnej pomoci. Napriek intenzívnemu úsilliu, ktoré za uplynulý rok vynaložili organizácie občianskej spoločnosti a humanitárne organizácie v každej zo skúmaných krajín, realita je taká, že mnohé osoby z Ukrajiny, ktoré prežili násillie, systém stále nedokáže podchytiť a so svojou traumou, zdravotnými problémami a ďalšími následkami prežitého násillia sa vyrovnávajú bez akejkoľvek odbornej asistencie a pomoci.

„Všetky ženy, ktoré poznám... sa snažia využívať služby doma na Ukrajine, ak na to majú možnosť. A keď to nie je možné, čakajú, než sa tam dostanú.“

Nataliya* z Ukrajiny žijúca na Slovensku

„Necítia sa...
v bezpečí
a zaradené do
zdravotníckeho
systému. Nie,
nemajú pocit, že
sa systém o ne
stará, a necítia sa
bezpečne.“

Irina Mateescu, Asociácia nezávislých pôrodných
asistentiek, Rumunsko

5. Niektoré skupiny utečieniek čelia zvýšeným prekážkam a diskriminácii.

Niektoré skupiny utečieniek sú ohrozené tzv. intersekciónalnou, teda prierezovou diskrimináciou, kvôli ktorej čelia zvýšeným prekážkam pri hľadaní starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a služieb podpory v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. Najmä rómske ženy a LGBTIQ+ osoby na úteku čelia v znepokojujúcej miere rasizmu a diskriminácie a niekedy je pre ne dostupná iba starostlivosť zníženej kvality, resp. celkom nedostupná.

6. Veľmi často je prístup k starostlivosti možný len s pomocou MVO a obhajkýň a obhajcov ľudských práv.

Tam, kde majú utečienky zabezpečenú starostlivosť a podporu, je to často vďaka úsiliu organizácií občianskej spoločnosti v danej krajine, ktoré neúnavne reagujú na potreby utečieniek a pomáhajú im prekonať prekážky v prístupe k starostlivosti a podpore. Po invázii sa organizácie a aktivistky v oblasti ľudských práv, sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb ihneď mobilizovali, aby dokázali reagovať na potreby utečieniek z Ukrajiny v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a rodovo podmieneného násillia. Aj po viac ako roku zostávajú hlavnými poskytovateľkami informácií a pomoci pre ženy a dievčatá z Ukrajiny, ktoré takúto formu starostlivosti a pomoci potrebujú. Mnoho z nich však zápasí s celou škálou hlboko zakorenených problémov a tvrdou realitou vrátane vážnych hrozieb, zastrášovania a obťažovania, ako aj s finančnou a prevádzkovou neistotou.

Photo credit: Center for Reproductive Rights

„Ženy sú zmätené, neovládajú [tunajší] jazyk... cestujú naspäť na Ukrajinu, do západnej časti, kde si nájdu ukrajinskú ambulanciu, ktorej prax sa viac ponáša na to, na čo sú zvyknuté...“

Yulia* z Ukrajiny žijúca v Rumunsku

Právne a politické prekážky

Zákony a politiky v Maďarsku, Poľsku a na Slovensku sťažujú prístup k interrupčnej starostlivosti a antikoncepcii celým radom obmedzení. Štáty konajú v rozpore s medzinárodnými ľudskoprávnymi normami, usmerneniami Svetovej zdravotníckej organizácie a osvedčenými klinickými postupmi. Služby sú síce legálne, no procesné požiadavky oddalujú a sťažujú prístup k včasnej starostlivosti. V každej z týchto krajín došlo za posledné desaťročia k zrušeniu už existujúcich zákonných nárokov, keďže vlády do zákonov postupne zavádzali rôzne viac či menej prísne prekážky.

Tieto prísne právne požiadavky dlhodobo a vážne dopadajú na zdravie a duševnú pohodu žien a dievčat, ktoré – za normálnych okolností – v jednotlivých krajinách žijú. Právne a politické prekážky v súčasnosti negatívne dopadajú na utečanky z Ukrajiny, ktoré potrebujú prístup k týmto kľúčovým formám zdravotnej starostlivosti, pri ktorých ide o čas. Keď sa utečanky z Ukrajiny dozvedia o týchto právnych a politických obmedzeniach, sú podľa respondentiek často šokované a zmätené.

„Poľsko bolo pre ne bránou do Európskej únie. Mali veľký problém pochopiť, že v Poľsku vlastne neexistuje prístup k interrupcii a že prístup k iným službám reprodukčnej zdravotnej starostlivosti, napríklad núdzovej antikoncepcii, je veľmi obmedzený.“

Krystyna Kacpura, Nadácia FEDERA pre ženy a plánovanie rodiny, Poľsko

Na Ukrajine žiadne takéto právne obmedzenia neexistujú. Dostupná je tam medikamentózna interrupcia a k dispozícii je aj široké spektrum moderných antikoncepčných prostriedkov.

- V **Poľsku** je interrupcia zakázaná za takmer všetkých okolností. Prerušenie tehotenstva je legálne iba v prípade, že tehotenstvo je dôsledkom znásilnenia, alebo v prípade ohrozenia zdravia alebo života ženy. V praxi je však v týchto výnimočných situáciách skoro nemožné získať prístup k interrupcii. Ženy a dievčatá, ktoré z Ukrajiny utekajú do Poľska, tak prichádzajú do prostredia, v ktorom je legálny prístup k interrupčnej starostlivosti prakticky nemožný. Podľa poľských zákonov musia preživšie pred požiadaním o interrupciu znásilnenie nahlásiť na políciu a získať o tom potvrdenie z prokuratúry. Z údajov vyplýva, že v Poľsku za rok nevykonajú takmer žiadne legálne interrupcie.
- V **Maďarsku** a na **Slovensku** sú interrupcie legálne, ale prístup k nim obmedzuje viacero procesných požiadaviek. V oboch krajinách je interrupcia na žiadosť ženy povolená do 12. týždňa tehotenstva. Po 12. týždni len vo výnimočných prípadoch. Maďarský zákon však vyžaduje od žien žiadajúcich o interrupciu, aby dokázali, že sú v krízovej situácii. Musia absolvovať povinné zaujaté poradenstvo, ktorého cieľom je presvedčiť ich, aby interrupciu nepodstúpili. Podľa zákona musia pred zákrokom čakať tri dni. Na Slovensku zákon vyžaduje povinné

„Idú naspäť na Ukrajinu, lebo... je pre ne ľahšie ísť domov a zohnať si antikoncepciu alebo interrupčnú tabletku. V Maďarsku nie je medikamentózna interrupcia vôbec dostupná... tieto ženy môžu cestovať hore-dole medzi Ukrajinou a Maďarskom, ale to neznamená, že je to pokojná alebo obyčajná cesta. Spôsobuje im to obrovský stres.“

Anna Iványi, Združenie EMMA, Maďarsko

„Všetky riešia tento problém vycestovaním na Ukrajinu, kde podstúpia interrupciu. Mnohé to tak robia. Ja tu žijem päť rokov a doteraz som tu nebola na gynekológii. Chodievala som raz ročne na Ukrajinu, lebo to bolo pre mňa jednoduchšie. Neviem, čo budem robiť teraz. Musím si nájsť doktorku alebo doktora, lebo momentálne nie je jednoduché ísť na Ukrajinu.“

Maryna Milashchuk, SOS Ukrajina / Sme spolu, ukrajinská organizácia na Slovensku

poučenie žien, ktoré ich má od interrupcie odradiť. Povinná čakacia doba pred interrupciou na žiadosť ženy je 48 hodín. Ženy musia zdravotnícke zariadenia navštíviť opakovane. Ani v jednej z týchto krajín nie je povolená medikamentózna interrupcia a vykonáva sa iba chirurgická interrupcia.

- **Maďarsko** a **Poľsko** sú jediné krajiny v EÚ, kde nie je možné v lekárňach predávať núdzovú antikoncepciu bez lekárskeho predpisu. V oboch krajinách musia mať ženy, ktoré potrebujú núdzovú antikoncepciu, predpis od lekára či lekárky.
- Legislatíva v **Maďarsku**, **Poľsku** a na **Slovensku** nepovoľuje osobám do osemnásť rokov prístup k zdravotnej starostlivosti bez súhlasu rodiča alebo zákonnej zástupkyne. Tento zákon sa vzťahuje aj na starostlivosť o sexuálne a reprodukčné zdravie. Legislatíva v prípade niektorých vyšetrení vyžaduje aj prítomnosť rodičky alebo zákonného zástupcu. Napriek tomu, že v Európe je vyžadovanie rodičovského súhlasu bežné, osobám od šestnásť rokov zákon zvyčajne umožňuje prístup k zdravotnej starostlivosti aj bez rodičovského súhlasu. Pre mladistvé osoby prichádzajúce z Ukrajiny bez sprievodu znamenajú tieto predpisy značné obmedzenie prístupu k starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie, ktorá si často vyžaduje bezodkladne konať. Tieto predpisy zároveň znižujú kvalitu poskytovanej starostlivosti.

„Ľudia v skupine sa veľmi často pýtajú, že kto ide na Ukrajinu a späť, a či by im mohli kúpiť nejaké lieky. Keďže na Ukrajine netreba recept, môže ich kúpiť ktokoľvek.“

Maryna Milashchuk, SOS Ukrajina / Sme spolu, ukrajinská organizácia na Slovensku

„Už dospelá tínedžerka sa na nás obrátila s otázkou, že ako sa dá v Poľsku kúpiť núdzová antikoncepcia. Bola v lekárni a tam sa na ňu zvlášťne pozerali. Ako Ukrajinka to nečakala.“

Anastasiia Podorozhnia, Martynka, organizácia pomáhajúca v Poľsku ženám z Ukrajiny

„Je všeobecne známe, že v Poľsku je zákaz. Každá pozná slovo „zákaz“. Preto... mnoho ukrajinských žien ani nevie, či tam existuje taká možnosť. Je pre ne lepšie ísť na Ukrajinu... lebo tam je všetko známe a jasné.“

Anna* z Ukrajiny žijúca v Poľsku

VPLYV ZÁKAZU INTERRUPCIÍ V POĽSKU

Takmer úplný zákaz interrupcií v Poľsku vážne poškodzuje zdravie a životy niekoľkých generácií žien. Každý rok sú tisícky žien nútené vycestovať z Poľska do iných európskych krajín, aby tam podstúpili interrupciu. Pred ruskou inváziou vyhľadávalo veľa poľských žien interrupčnú starostlivosť na Ukrajine. Ďalšie tisíce žien si zaobstarávajú interrupčné tabletky prostredníctvom telemedicínskych služieb, ktoré zabezpečujú organizácie občianskej spoločnosti sídliace v iných častiach Európy. Ženy v Poľsku, ktoré nemajú prístup k medikamentóznej interrupcii a nemôžu vycestovať do iných krajín za legálnou starostlivosťou, môžu byť nútené deti vynosiť proti svojej vôli.

Takmer úplný zákaz interrupcií teraz priamo škodí utečenkám z Ukrajiny, ktoré v Poľsku žijú alebo cez Poľsko prechádzajú.

Šok a pochybnosti: Ako povedali respondentky, v prvých mesiacoch po začiatku invázie, veľa ukrajinských utečieniek, ktoré potrebovali prístup k zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia šokovalo a znepokojilo zistenie, že interrupcia je v Poľsku prakticky nelegálna a nedostupná. Často nechápali, ako je možné, že v EÚ je zakázaná kľúčová forma zdravotnej starostlivosti, ktorá je na Ukrajine legálna a dostupná.

Strach otehotniť: Viac ako rok po začiatku ruskej invázie na Ukrajinu sa zdá, že väčšina utečieniek má základné vedomosti o zákaze. Informácie sa masovo šírili ústne, neformálnymi sieťami a prostredníctvom správ v médiách. To má za následok, že veľa žien sa bojí nechceného tehotenstva, lebo vedia, že v Poľsku nebudú mať prístup k legálnej interrupčnej starostlivosti. Obávajú sa tiež o to, či im bude v prípade prirodzeného potratu alebo iných komplikácií počas tehotenstva poskytnutá život zachraňujúca starostlivosť.

Cestovanie na Ukrajinu: Mnohé utečienky, ktoré teraz žijú v Poľsku, majú pocit, že jediným východiskom je vycestovať na účely interrupčnej starostlivosti naspäť na Ukrajinu. Naliehavosť tejto cesty v kombinácii s obavami o bezpečnosť, finančnými obmedzeniami, starostlivosťou o rodinu a administratívnou záťažou, môžu vyvolať závažné úzkosti a stres a zhoršiť už existujúce traumy z vojny a vysídlenia.

Prístup k interrupcii mimo zákonného rámca: Mnohé ženy z Ukrajiny sú tiež nútené vyhľadávať interrupčnú starostlivosť mimo zákonného rámca prostredníctvom telemedicínskych služieb v iných častiach Európy.

Ženy sa tu sa spoliehajú na informácie od organizácií občianskej spoločnosti a od obhajkyň ľudských práv. Interrupčné tabletky si objednávajú cez internet. Tieto služby fungujú už mnoho rokov. Sú kvalitnou pomocou pre ženy z celej Európy, ktoré v počiatočnom štádiu tehotenstva potrebujú interrupčnú starostlivosť, no

Poľský interrupčný zákon

V Poľsku je interrupcia zakázaná za takmer všetkých okolností. Podľa zákona je interrupcia legálna v prípadoch, keď je tehotenstvo dôsledkom sexuálneho násillia alebo je ohrozený život či zdravie pacientky. V praxi je však aj v týchto výnimočných situáciách takmer nemožné ju podstúpiť. Interrupcia po znásilnení je povolená do 12. týždňa tehotenstva. Poľský zákon však vyžaduje, aby preživšie znásilnenia, incident nahlásili na políciu a získali potvrdenie z prokuratúry. Až potom môžu legálne podstúpiť interrupciu. V takejto situácii je prístup k interrupčnej starostlivosti prakticky nemožný.

Poľský interrupčný zákon je už desaťročia predmetom regresívneho okliešťovania už predtým existujúcich limitovaných práv. Zákonodarný zbor sa pravidelne a opakovane usiluje interrupcie celkom zakázať. V roku 1993 bola z poľského zákona vyňatá interrupcia zo sociálnych alebo ekonomických príčin, ktorá bola predtým dlhé roky povolená. Spolitizované rozhodnutie dnes už nelegitímneho Ústavného súdu v roku 2020 viedlo k ďalšiemu zákazu interrupcií v prípade vážneho alebo smrteľného poškodenia plodu.

Legislatíva v Poľsku ženy za podstúpenie ilegálnej interrupcie nekriminalizuje. Trestá však osoby, ktoré im pomáhajú, vrátane zdravotníckeho personálu, priateľiek, priateľov a rodiny. Z tohto dôvodu má zdravotnícky personál obavy vykonávať túto prax. Zdravotníčky a zdravotníci sa boja alebo váhajú pri poskytovaní interrupčnej starostlivosti aj v situáciách, keď je umelé prerušenie tehotenstva povolené. Od rozhodnutia Ústavného súdu v roku 2020 umrelo v Poľsku niekoľko žien, pretože im bola odopretá život zachraňujúca starostlivosť počas potratu alebo pri komplikáciách počas pôrodu.

Justynu Wydrzyńskú, obhajkyňu ľudských práv z organizácie Abortion Dream Team, v roku 2023 odsúdil okresný súd vo Varšave za to, že pomohla žene získať interrupčné tabletky. Žena v tomto prípade tabletku napokon nemohla užiť. Ide o prvý rozsudok tohto druhu v Európskej únii.

Photo credit: NurPhoto SRL

„Všetky majú obrovský strach otehotnieť, pretože... nevedia, čo by robili... veď tu žiadne možnosti neexistujú. Je desivé, že by ste mohli aj umrieť a nepomohli by vám, ako to vieme zo správ. Takže ukrajinské dievčatá sa príšerne boja otehotnieť... Povedzme, že by to nikomu nepriali, ani najhoršej nepriateľke.“

Olena* z Ukrajiny žijúca v Poľsku

nemôžu sa k nej v krajine svojho bydliska legálne dostať. Mnohé ženy zažívajú podľa respondentiek úzkosti a obavy, keď vyhľadávajú interrupčnú starostlivosť mimo zákonného rámca danej krajiny. Poľský zákon ženy za podstúpenie ilegálnej interrupcie nekriminalizuje. Toto však nie je všeobecne známe. V prostredí, kde je umelé prerušenie tehotenstva všeobecne kriminalizované a stigmatizované, vyvoláva podstúpenie interrupcie ilegálnym spôsobom strach a obavy. Utečenky sa navyše obávajú právnych dôsledkov pre priateľky, rodiny, kolegyne a ubytovateľky, ak by došlo k odhaleniu, pretože pomoc pri nelegálnom prerušení tehotenstva je v Poľsku trestná. Niektoré utečenky trápí, že sa pred použitím interrupčnej tabletky nemôžu poradiť s lekárkou či lekárom, čo je na Ukrajine bežnou klinickou praxou.

Dezinformácie: Dezinformácie a nedostatočné informácie podstatne posilňujú strach a úzkosť v súvislosti so zákazom interrupcií. V Poľsku nie sú k dispozícii informácie o práve na umelé prerušenie tehotenstva ani o legálnom postupe pri ňom. Nekvalitné a chybné informácie často spôsobujú zmätok. Utečenky sa niekedy boja, že by mohli byť trestne stíhané za kúpu liekov na prerušenie tehotenstva alebo za vycestovanie za interrupčnou starostlivosťou do zahraničia. Nedostatok informácií vedie aj k tomu, že zdravotníckemu personálu chýbajú ucelené usmernenia o implementácii poľského interrupčného zákona. A hoci existujú právne výnimky, pravidelne sa stáva, že zdravotnícky personál v obave z právneho postihu odmieta hovoriť o interrupčnej starostlivosti alebo ju poskytnúť aj v takýchto výnimočných situáciách.

„Niekedý sa stalo, že ženy tesne po štyridsiatke, ktoré majú rodiny a deti, počas rozhovorov plakali. Povedali mi, že ich znásilnili, no žiadali ma: ‚Prosím, nikomu o tom nehovor, pretože mám rodinu a môj muž bojuje. Vieš si predstaviť, že by som mu pridávala ďalšie trápenie? Čo ak sa vráti z vojny a uvidí ďalšie dieťa?‘ Keď im vysvetlím, že v Poľsku môžu ísť legálne na interrupciu, ak prípad ohlásia a získajú potvrdenie z prokuratúry, povedia mi: ‚Môj život, moja rodina sú pre mňa teraz najdôležitejšie.‘ Nechcú prípady nahlasovať na prokuratúre alebo na policajnej stanici.“

Krystyna Kacpura, Nadácia FEDERA pre ženy a plánovanie rodiny, Poľsko

Cesty do iných častí EÚ: Väčšina utečieniek, ktoré sa usadili v Poľsku, nechce za interrupčnou starostlivosťou cestovať do iných krajín EÚ. Môže to byť však nevyhnutné, keď cesta na Ukrajinu nie je možná, po uplynutí doby, počas ktorej je možná medikamentózna interrupcia, riadená samotnou pacientkou alebo keď je plod vážne alebo smrteľne poškodený. Respondentky zdôraznili, že vycestovanie za hranice Poľska za interrupčnou starostlivosťou spôsobuje utečenkám veľké ťažkosti a utrpenie.

„Ženy očakávajú, že svoj úmysel podstúpiť interrupciu prediskutujú s lekárkou či lekárom. Nerozumejú, prečo to nie je možné a vyvoláva to v nich veľký strach.“

Anastasiia Podorozhnia, Martynka, organizácia pomáhajúca v Poľsku ženám z Ukrajiny

„Kedy sa dopúšťam trestného činu? Keď jej dovoľím použiť svoje WiFi? Keď jej dovoľím použiť svoju adresu? Keď ju odveziem na autobusovú stanicu? Kedy sa dopúšťam trestného činu?“

Mara Clarke, Supporting Abortions for Everyone (S.A.F.E.)

SEXUÁLNE NÁSILIE

Osobám, ktoré v súvislosti s konfliktom na Ukrajine prežili sexuálne násilie a následne hľadajú útočisko alebo prechádzajú cez Poľsko, tento zákon závažným spôsobom zhoršuje a prehľbuje prežitú ujmu. Umocňuje porušovanie práv, ktoré už zažívajú.

Pre mnohé ženy je predstava o pokračovaní v tehotenstve po znásilnení neznesiteľná. Namiesto toho, aby im poľská legislatíva umožnila urýchlený prístup k interrupcii, v prístupe k starostlivosti im bráni. Hoci interrupcia nie je v Poľsku nezákonná v prípade, že tehotenstvo je následkom znásilnenia, táto výnimka zo zákazu je v praxi skoro úplne nedosiahnuteľná. Poľský zákon vyžaduje, aby preživšie znásilnenia, ohlásili incident na polícii a získali potvrdenie na prokuratúre. Až potom im môže byť poskytnutá interrupčná starostlivosť. Všetky tieto úkony musia stihnúť v lehote do 12. týždňa od začiatku tehotenstva.

Respondentky a respondenti pracujúci s ukrajinskými utečenkami zdôrazňujú, že ženy, ktoré v súvislosti s konfliktom na Ukrajine prežili sexuálne násilie, často prípady nechcú nahlásiť. Radšej si kúpia tabletky na prerušenie tehotenstva cez internet alebo vycestujú z Poľska.

„Informujeme ich o tom, že v prípade znásilnenia majú právo nahlásiť ho na polícii, ale ony to, samozrejme, nechcú urobiť. Je to úplne pochopiteľné. Dokazovanie znásilnenia sú muky a pri interrupcii ide o čas.“

Ewa Zielińska, Women on Web

„Odhliadnuc od jazyka, odhliadnuc od skutočnosti, že nepozná svoje práva, vôbec nepozná poľské právo... Pôjde k lekárke či lekárovi, kde ju odmietnu a ona nebude vedieť, prečo. V istom momente pochopí, že je to jednoducho otázka zákona.“

Maria* Ukrajinka žijúca v Poľsku, ktorá pracuje pre ukrajinskú mimovládnu organizáciu

Photo credit: Wiola Wiadereks

Photo credit: Konrad Zelazowski

Finančné prekážky

Prístup utečieniek ku kvalitnej starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku stále sťažuje celý rad finančných prekážok. Hoci sa finančné náklady v jednotlivých štátoch líšia, respondentky vo všetkých krajinách vyjadrili obavy z ich vplyvu. Utečenky si musia za niektoré služby v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia osobne platiť alebo za ne doplácať. A to aj v prípade, že žiadajú o starostlivosť vo verejnom systéme zdravotníctva. Mnohé utečenky sú nútené využívať nákladné služby súkromných poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, pretože buď nemajú prístup do verejného systému, alebo je príliš zložitý.

Množstvo utečieniek vôbec nevyhľadáva zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, lebo si ju nemôže dovoliť. Niektoré z nich sa dočasne vracajú na Ukrajinu vo viere, že sa tam dostanú k finančne dostupnej starostlivosti jednoduchšie. Tam, kde utečenky dostávajú podporu od organizácií občianskej spoločnosti, získavajú neoceniteľnú pomoc pri zorientovaní sa vo verejnom systéme zdravotnej starostlivosti alebo im tieto organizácie často zaplatia vyššie náklady za starostlivosť v súkromných zariadeniach.

„Vrátila sa, lebo povedala, že je to lacnejšie. A nielen lacnejšie... Je to o rovnováhe kvality a ceny a na Ukrajine je tento pomer pre ne výhodnejší.“

Tatiana Kolot, Ukrajinka žijúca v Rumunsku, ktorá pracuje pre A.L.E.G.

NEDOSTATOČNÉ USMERNENIA A KRYTIE STAROSTLIVOSTI ZO ZDRAVOTNÉHO POISTENIA

Smernica Európskej únie o dočasnej ochrane z roku 2001 a vykonávacie rozhodnutie Rady Európy z roku 2022, ktorým táto smernica nadobudla platnosť pre osoby utekajúce pred vojnou na Ukrajine, stanovujú, že osoby na úteku z Ukrajiny majú nárok na finančne dostupnú zdravotnú starostlivosť.

Počas mesiacov, ktoré nasledovali po invázii, prijali Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a Slovensko príslušné štátne vykonávacie právne predpisy, ktorými smernicu implementovali. Nedostatky a obmedzenia implementácie na úrovni štátov týkajúce sa určitých foriem zdravotnej starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie, ako aj pretrvávajúce nejasnosti ohľadom rozsahu povinností vyplývajúcich zo smernice na úrovni štátov aj na úrovni EÚ, spôsobujú, že pre mnohé utečenky zostáva finančná nedostupnosť starostlivosti realitou.

Smernica zavádza všeobecnú povinnosť zabezpečiť prístup k zdravotnej starostlivosti a upresňuje, že to zahŕňa „aspoň pohotovostnú starostlivosť a nevyhnutnú liečbu v prípade ochorenia“ (článok 13 ods. 2). Takisto stanovuje, že pre osoby, ktoré prežili znásilnenie či iné formy sexuálneho násillia, ako aj pre iné osoby so špecifickými potrebami, sa táto povinnosť vzťahuje na všetku „nevyhnutnú lekársku alebo inú pomoc“ (článok 13 ods. 4). Európska komisia však zatiaľ neposkytla

„Plánujem ísť na gynekológiu, no...neviem, kam. Na kliniku, kde je starostlivosť bezplatná, nemám prístup. Netuším, kam mám ísť alebo koľko to stojí... Robí mi to veľké starosti. Cena je problém. Viete, chceli by sme minúť čo najmenej, pretože mnohé z nás nemajú peniaze alebo prácu.“

Alina* z Ukrajiny žijúca v Rumunsku

„Od starostlivosti sú odrezané práve tie najzraniteľnejšie ženy: tie, ktoré nemajú prostriedky na cestovanie. Tie, ktoré nemajú peniaze. Tie, ktoré nemajú informácie a vedomosti.“

Irina Mateescu, Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek, Rumunsko

usmernenia týkajúce sa obsahu týchto povinností v oblasti starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a toho, čo by malo byť zahrnuté do týchto kategórií zdravotnej starostlivosti a pomoci.

Toto prispieva k nedostatočnej implementácii smernice v oblasti starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a pomoci preživším rodovo podmieneného násillia na úrovni štátov.

Například:

- Napriek tomu, že núdzová antikoncepcia je súčasťou akútnej zdravotnej starostlivosti, v Maďarsku, Rumunsku, Poľsku a na Slovensku si pacientky – vrátane ukrajinských utečieniek – musia všetky typy antikoncepcie hradit' z vlastného vrečka. Slovenská legislatíva vyslovene zakazuje preplácanie antikoncepcie z verejného zdravotného poistenia v prípadoch, keď osoba užíva antikoncepciu s cieľom zabrániť tehotenstvu.
- Napriek tomu, že pri interrupcii na žiadosť hrá dôležitú úlohu čas, v Rumunsku a na Slovensku si ženy – vrátane utečieniek z Ukrajiny – musia tento druh interrupcie platiť samy. Zdravotné poisťovne zákrok nepreplácajú. Bezplatná je v oboch krajinách iba interrupcia „zo zdravotných dôvodov“.

- V zmysle implementovanej legislatívy má byť utečenkám z Ukrajiny, ktoré majú na Slovensku dočasnú ochranu, bezplatne poskytnutá núdzová a potrebná zdravotná starostlivosť. O tom, či do tejto kategórie spadajú aj rôzne druhy starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie, napr. prenatálna starostlivosť alebo iné druhy preventívnej starostlivosti o reprodukčné zdravie, rozhodujú od prípadu k prípadu jednotlivé lekárky a lekári.

Niektoré druhy starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie majú byť podľa legislatívy implementovanej v jednotlivých štátoch ukrajinským utečenkám poskytované bezplatne. Neexistujú však jasné oficiálne inštrukcie a postupy pre verejné nemocnice a jednotlivé poskytovateľky a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti. Výsledkom je pretrvávajúci zmätok, keď nie je jasné, ktoré formy starostlivosti sa preplácajú. V praxi to znamená, že verejné zdravotnícke zariadenia utečenky odmietajú alebo žiadajú, aby si za poskytnutie starostlivosti platili priamo.

Napríklad podľa maďarských nariadení má byť ukrajinským utečenkám bezplatne poskytovaná prenatálna a interrupčná starostlivosť. V praxi však veľa poskytovateľov zdravotnej starostlivosti o týchto pravidlách nevie. Utečenkám preto často odmietajú poskytnúť starostlivosť alebo od nich žiadajú platbu v hotovosti.

„Ženy sa hanbia a boja sa o tom hovoriť... získať peniaze na interrupciu je problém. Predstavte si, že ste utečenka z Ukrajiny, kde je priemerná mzda oveľa nižšia ako na Slovensku. To je obrovská prekážka. Problémom je, že interrupcie nie sú hradené zo všeobecného zdravotného poistenia.“

Adriana Mesochoritsová, Možnosť voľby, Slovensko

PREŽIVŠIE SEXUÁLNEHO NÁSILIA

Smernica EÚ o dočasnej ochrane stanovuje, že osobám utekajúcim z Ukrajiny, ktoré prežili znásilnenie alebo iné formy sexuálneho násillia, je potrebné zabezpečiť prístup ku komplexnej zdravotnej starostlivosti. V praxi však vyššie spomínané nedostatky politik a praktické problémy tejto skupine veľmi zraniteľných utečieniek bránia v prístupe k starostlivosti.

Prístup k starostlivosti navyše zhoršuje aj pretrvávajúci nedostatok spoľahlivých odborných znalostí o tom, ako v klinickej praxi pristupovať k sexuálnemu násilliu v rámci systémov zdravotnej starostlivosti v jednotlivých štátoch. Neexistujú klinické zariadenia, krízové centrá alebo „jednotné kontaktné miesta“, ktoré by preživším poskytli starostlivosť a pomoc. Tento nedostatok odborných znalostí v kombinácii s právnymi prekážkami ovplyvňujúcimi prístup ku kľúčovým intervenciám – napr. k núdzovej antikoncepcii alebo interrupčnej starostlivosti – má za následok, že zdravotnícky personál a ľudia na úradoch často nevedia, na akú zdravotnú starostlivosť majú nárok osoby z Ukrajiny, ktoré prežili sexuálne násillie. Napríklad v Poľsku zdravotnícky personál alebo personál zo sektoru trestného súdництва často preživšie sexuálneho násillia neinformuje o ich nároku na bezplatnú zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, napr. na testovanie na HIV a iné sexuálne prenosné ochorenia alebo na profylaxiu HIV.

NEDOSTATKY V SYSTÉMOCH VEREJNEJ ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

Okrem legislatívnych a politických nedostatkov pri využívaní verejnej zdravotnej starostlivosti utečienky bojujú aj s viacerými praktickými problémami. Veľakrát sú nútené obrátiť sa na drahých súkromných poskytovateľov zdravotnej starostlivosti. Toto má mimoriadne negatívny vplyv na utečienky zo zraniteľných a marginalizovaných skupín, napr. na rómske ženy, ktoré si často starostlivosť v súkromných zariadeniach nemôžu dovoliť.

Dôvody, prečo je prístup k verejnej zdravotnej starostlivosti zložitý, sa v jednotlivých krajinách líšia. Vo všetkých štyroch štátoch však vyvolávajú vážne obavy.

Napríklad:

- Podľa nariadení majú mať utečienky z Ukrajiny v **Rumunsku** priamy prístup k ambulantnej a špecializovanej zdravotnej starostlivosti bez odporúčania od praktického lekára. Nie všetky nemocnice však tento postup uplatňujú, pretože im chýbajú informácie alebo sa boja, že poskytnuté služby nebudú preplatené. Preto si mnohé utečienky z Ukrajiny hľadajú praktickú ambulanciu, aby mali prístup k starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie. Nájsť si praktickú lekárku či lekára a získať termín je zložitý. Pre utečienky je preto veľmi ťažké dostať sa k zdravotnej starostlivosti v oblasti

sexuálneho a reprodukčného zdravia v rámci verejného zdravotného systému. Musia vyhľadávať pomoc a starostlivosť na pohotovosti.

- V **poľskom** a **maďarskom** verejnom systéme zdravotníctva sú problémom aj dlhé čakacie doby na odborné vyšetrenia, napr. v oblasti starostlivosti o duševné, sexuálne a reprodukčné zdravie. Keď ukrajinské utečienky potrebujú naliehavú starostlivosť (napr. ako preživšie sexuálneho násillia), je pre ne často jediným východiskom návšteva drahých súkromných zariadení.
- Zdravotníčky a zdravotníci na **Slovensku** dostávajú od štátu za starostlivosť o osoby s verejným zdravotným poistením podstatne viac peňazí ako za poskytnutie starostlivosti dospelým utečenkám z Ukrajiny, ktoré zatiaľ verejné zdravotné poistenie nemajú. Zdravotníckemu personálu preto chýba motivácia poskytovať starostlivosť utečenkám. Nízke sumy, ktoré lekárky a lekári za poskytnuté služby dostávajú od štátu, im často ani nepokryjú náklady na zdravotnú starostlivosť a administratívne úkony. Niekde utečenkám starostlivosť poskytujú, niekde ich odmietnu alebo si priamo vypýtajú vyššiu platbu. Pri starostlivosti o deti a dorast došlo k úprave výšky platieb. V prípade starostlivosti o dospelých takáto úprava ešte neprebehla.

Legislatíva v Európskej únii

Európska únia 4. marca 2022 po prvýkrát uviedla do platnosti Smernicu o dočasnej pomoci, aby poskytla ľuďom utekajúcim z Ukrajiny ochranu a zabezpečila im v celej EÚ rovnaké práva a nároky aj pokiaľ ide o zdravotnú starostlivosť. Podľa článku 13 ods. 2 Smernice im členské štáty musia poskytnúť primeranú zdravotnú starostlivosť vrátane minimálnej núdzovej zdravotnej starostlivosti a nevyhnutnú liečbu v prípade ochorenia. V článku 13 ods. 4 Smernice sa hovorí, že osoby s osobitnými potrebami, ako sú osoby, ktoré prežili znásillenie alebo iné závažné formy fyzického alebo sexuálneho násillia, budú mať prístup k potrebnej lekárskej starostlivosti a inej pomoci vrátane odbornej liečby. Európska únia vydala operačné usmernenia o vykonávaní Smernice o dočasnej ochrane. Tieto usmernenia sa týmito nárokmi na zdravotnú starostlivosť a pomoc nezaoberajú.

Smernica EÚ o právach obetí stanovuje minimálne štandardy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, vrátane obetí sexuálneho násillia. Články 8 a 9 Smernice vyžadujú, aby členské štáty zabezpečili preživším sexuálneho násillia prístup k odborným podporným službám, vrátane lekárskej a psychologickkej starostlivosti v súlade s ich individuálnymi potrebami a stupňom utrpanej ujmy. Podľa Smernice by členské štáty mali prijať potrebné opatrenia, aby zabezpečili, že preživšie sexuálneho násillia budú mať prístup k okamžitej lekárskej pomoci a forenznému lekárske mu vyšetreniu. Smernica tiež hovorí, že preživšie majú právo na informácie o dostupných zdravotných a psychologických službách. Členské štáty sú tiež povinné ich informovať o ich právach a nárokoch vyplývajúcich z legislatívy daného štátu. Osoby, ktoré prežili sexuálne násillie, musia dostať informáciu o tom, akú podporu môžu získať a kto ju poskytuje. Zároveň musia mať základné informácie o prístupe k zdravotnej alebo akejkoľvek odbornej pomoci.

„Štát tvrdí, že utečenkám a utečencom poskytuje bezplatnú liečbu, no v praxi sa to nedeje. Minimálne pokiaľ ide o rómske ženy, s ktorými sme pracovali. Pre ne bol ten proces veľmi zložitý.“

Anca Georgiana Nica, E-Romnja, Rumunsko

Photo credit: CinemaPhoto

DOČASÉ RIEŠENIE PROSTREDNÍCTVOM OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI

Vzhľadom na tieto finančné bariéry sa od organizácií občianskej spoločnosti často vyžaduje, aby náklady na zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia pre utečenky z Ukrajiny pokryli z darovaných prostriedkov. Predstavitel'ky mnohých organizácií vyjadrili vážne obavy o udržateľnosť finančnej podpory, ktorú na tento účel od darcýň a darcov dostávajú. Obávajú sa aj o to, že nebudú schopné túto zdravotnú starostlivosť naďalej hradiť.

Značné znepokojenie vyjadrili i v súvislosti so spôsobom, akým sa zdravotná starostlivosť, ktorú ľudia na úteku z Ukrajiny potrebujú, pravidelne presúva na súkromných poskytovateľov. Znižuje to očakávania a nároky na verejný systém zdravotnej starostlivosti. Zdôraznili, že vlády sa takto vyhýbajú veľmi potrebným opatreniam na posilnenie verejných systémov zdravotnej starostlivosti, riešeniu dlhodobých problémov a odstraňovaniu nedostatkov.

„Mechanizmus financovania je diskriminačný. Jednotnú sumu (zhruba 25 eur za jednu preventívnu prehliadku) dostávajú za slovenské pacientky. Za rovnakú starostlivosť pre pacientky z Ukrajiny dostanú nižšiu sumu (7 eur). Samozrejme, že lekár či lekárka nemá motiváciu uprednostniť Ukrajinku, ktorej ani nerozumie.“

Lucia Roussier, Equita, Slovensko

Respondentky a respondenti tiež prízvukovali, že hoci humanitárne nadácie často pokrývajú náklady na súkromnú zdravotnú starostlivosť pre utečanky z Ukrajiny, takúto pomoc neposkytujú miestnemu obyvateľstvu, ktoré je v jednotlivých štátoch veľmi závislé od verejných systémov zdravotnej starostlivosti. Obávajú sa, že rozdielny prístup môže posilniť odpor voči utečenkám z Ukrajiny, pretože starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia potrebuje aj miestne obyvateľstvo a v tejto súvislosti musí znášať podobné finančné zaťaženie ako utečanky.

„V téme menštruačnej chudoby... sme veľmi skoro spozorovali, že základné hygienické potreby, tampóny, vložky alebo tampóny pre kojace matky sa míňali ako teplé rožky, lebo to bola celkom základná vec, ktorú tie ženy potrebovali. Bojím sa... že je to na Slovensku celospoločenský fenomén, že naozaj máme ženy na hranici takej chudoby, v dôsledku ktorej sa nevedia dôstojne dostať ani k takej základnej potrebe.“

Zuzana Juránková, IPčko, Slovensko

Photo credit: Ukrinform

Prekážky spôsobené nedostatočnou informovanosťou a jazykové prekážky

Vo všetkých štyroch krajinách chýbajú verejne dostupné oficiálne informácie o nároku na starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a na podporu pre osoby, ktoré prežili rodovo podmienené násilie. Tieto informácie nie sú dostupné nielen v ukrajinčine, ruštine, rómčine alebo angličtine, ale mnohokrát neexistujú ani v dôležitých národnostných jazykoch hostiteľských krajín.

Dôsledkom toho je, že na oficiálnych webových stránkach, v informačných kanceláriách, v ubytovacích a sociálnych centrách a zdravotníckych zariadeniach nie sú dostupné základné informácie o nároku na starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia alebo o podpore pre preživšie znásilnenia. Problém ohľadom nedostatočnej informovanosti je o to väčší, že utečenky čelia vážnym právnym, politickým alebo finančným prekážkam a dostávajú zdravotnú starostlivosť nízkej kvality. Tieto okolnosti zdôrazňujú potrebu jasného a zrozumiteľného informovania o tom, aké formy starostlivosti sú legálne, ktoré druhy starostlivosti sú k dispozícii, kde je možné dostať finančne dostupnú zdravotnú starostlivosť alebo podporu v súvislosti s rodovo podmieneným násilím.

„Som tu osem mesiacov a nikdy som nebola na lekárskom vyšetrení. Nerozumiem, ako sa tam mám dostať. Chápete?“

Anna* z Ukrajiny žijúca v Poľsku

Niekde odporúčania – napr. materiály vytvorené občianskou spoločnosťou alebo humanitárnymi agentúrami OSN – existujú. No nie vždy sa dostanú k osobám, ktoré ich potrebujú. Nie sú vždy prispôbené ich potrebám, napríklad zníženej gramotnosti. Ukrajinské utečenky aj dobrovoľníčky a dobrovoľníci poukazujú na dôležitosť neformálnych informačných kanálov, ktoré ľudia na úteku využívajú vrátane Facebooku, Instagramu a aplikácií na odosielanie správ. Informácie je potrebné šíriť týmito cestami. Dôležitá je tiež rozsiahla spolupráca a podpora pre ukrajinské dobrovoľnícke siete, ktoré sú pri šírení informácií kľúčovými partnermi.

NEDOSTATKY V TLMOČENÍ

Akútnym problémom pre ženy z Ukrajiny, ktoré prežili rodovo podmienené násilie alebo potrebujú naliehavú starostlivosť v oblasti sexuálneho alebo reprodukčného zdravia, je nedostatok tlmočnícok a tlmočníkov v rôznych zariadeniach.

V mnohých nemocniciach a zdravotníckych zariadeniach stále chýba základná tlmočnická podpora. Respondentky zdôrazňujú, že nedostatok tlmočnických služieb v kľúčových zdravotníckych zariadeniach naďalej obmedzuje prístup k zdravotnej starostlivosti. Zťažuje aj zdravotnícky personál, ktorý musí hľadať iné spôsoby komunikácie s utečenkami. Následkom toho je, že sa utečenky okrem núdzových situácií vzdávajú snahy o získanie lekárskej pomoci v rámci verejného systému zdravotníctva.

Kritickým problémom je aj nedostatok profesionálnych tlmočnícok a tlmočníkov so skúsenosťami s tlmočením pre osoby, ktoré prežili rodovo podmienené násilie. Naliehavo treba zabezpečiť odbornú prípravu, aby tlmočníciky a tlmočníci nadobudli potrebné zručnosti a vedomosti. Odbornú prípravu potrebujú najmä tlmočníciky pracujúce s osobami, ktoré prežili sexuálne násilie.

Respondentky a respondenti vo všeobecnosti zdôrazňovali, že utečenky sa pri hľadaní zdravotnej starostlivosti a pomoci orientujú na organizácie alebo služby, ktoré spolupracujú s ukrajinskými odborníčkami a dobrovoľníčkami a ktoré zamestnali ľudí z Ukrajiny na účely tlmočenia. Veľa organizácií, ktoré sa venujú ochrane práv žien preto zamestnalo ukrajinský personál a začalo spolupracovať s ukrajinskými dobrovoľníčkami a dobrovoľníkmi. Organizácie spustili linky pomoci v ukrajinčine a v ukrajinskom jazyku poskytovali aj poradenstvo o zdravotnej starostlivosti a psychosociálnu pomoc. To priamo súvisí so zvýšenou dôverou, pohodlím a zjednodušením komunikácie. Dôležitá je aj koordinačná podpora ukrajinských dobrovoľníckych a podporných skupín, ktoré prijímajú a šíria informácie prostredníctvom neformálnych sietí.

**„Nevedela som nič.
O tejto veci som nemala
žiadne informácie. Iba
náhodou som na túto
informáciu narazila na
Telegrame, na kanáli
jednej organizácie,
ktorá tento prístup
zabezpečuje. To je
všetko. Proste náhoda.
Nie všetky ženy majú
také šťastie.“**

Galyna* z Ukrajiny žijúca v Rumunsku

Photo credit: Center for Reproductive Rights

„Nedokázali sme pochopiť, ako preboha tento systém funguje. Hľadali sme informácie na internete, no väčšina z nich je po rumunsky. Bez pomoci sme im nerozumeli. Informácií ani nie je veľa. A v angličtine je ich ešte menej. Pýtala som sa na rôzne veci aj online, v ukrajinských skupinách na Facebooku.“

Alina* z Ukrajiny žijúca v Rumunsku

„Informácie väčšinou čerpáme z Facebooku. Občas aj z Telegramu. Na začiatku nebolo jasné ani to, ktoré úkony poisťovňa hradí a ktoré nie.“

Sofia* z Ukrajiny žijúca na Slovensku

KONTROLA KVALITY

Kvalita prekladových materiálov je stále problematická. Ak prekladové materiály existujú, informácie neprekladajú a nekontrolujú vždy rodené hovoriace. Na preklad sa často využíva softvér bez ďalšej kontroly kvality. Vedie to k chybám v základných veciach, zmätku a nedorozumeniam v prípadoch, keď utečenky hľadajú dôveryhodné informácie o vážnych osobných záležitostiach. Nedostatočnú kvalitu majú informácie z oficiálnych zdrojov aj z materiálov občianskej spoločnosti a iných zdrojov.

Nízka kvalita preložených materiálov sa prelína s ďalšími jazykovými a informačnými prekážkami, s ktorými sa utečenky stretávajú a negatívne ovplyvňuje pocitovanú mieru pohodlia pri využívaní príslušných služieb a starostlivosti. Podľa slov jednej dobrovoľníčky z Ukrajiny „ide o dôveru“. Mnohé respondentky v súvislosti s týmto problémom uviedli, že veľa rodených hovoriacich z Ukrajiny hľadá platené zamestnanie a mohli by kontrolovať materiály, aby sa odstránili aspoň základné chyby. Takéto opatrenia sa však často nezavádzajú. Predovšetkým pri informáciách o medicínskych a právnych záležitostiach podľa respondentiek nemožno predpokladať, že sa národné jazyky dostatočne podobajú ukrajinčine, a že nie je potrebná kontrola kvality prekladu.

DEZINFORMÁCIE

V súvislosti s nedostatkom informácií a jazykovými prekážkami vyniká škodlivý vplyv zdrojov, ktoré sú zamerané proti starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a právam v tejto oblasti. Organizované subjekty, ktoré odmietajú sexuálne práva a starostlivosť o sexuálne a reprodukčné zdravie, vytvorili dezinformačné internetové stránky a kampane. Prostredníctvom nich šíрили medzi utečenkami v ukrajinčine klamlivé a zavádzajúce informácie o určitých formách starostlivosti, predovšetkým o interrupciách. Vzhľadom na absenciu široko dostupných informácií založených na faktoch, môžu tieto dezinformačné zdroje spôsobiť vážnu ujmu utečenkám, ktoré potrebujú starostlivosť a podporu.

„Jedna žena z Ukrajiny mala mimomaternicové tehotenstvo. Išla do verejnej pôrodnice... A ako sa s ňou rozprávali? Cez Google prekladač. Takto jej prekladali a vysvetľovali jej akútny stav.“

Irina Mateescu, Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek, Rumunsko

„Mali sme tu ženy s rakovinou reprodukčných orgánov. Nevedeli sme nájsť nikoho, kto by preložil lekársku dokumentáciu. Vyhotovenie prekladov je veľmi drahé a trvá dlho. Tá žena sa potrebovala liečiť a my sme požiadali o pomoc komunitu... žiadali sme o finančné dary, aby sme mohli dať preložiť dokumenty pre lekára.“

Stefania Vintilă, koordinátorka verejného azylového domu pre utečenky a utečencov z Ukrajiny, Rumunsko

Nekvalitná starostlivosť a diskriminácia

Pre mnohé utečenky z Ukrajiny je realitou nedostatočná kvalita poskytovanej starostlivosti. Mnohé dostávajú podpriemernú starostlivosť zažívajú, škodlivé odklady starostlivosti alebo sa v zariadeniach poskytujúcich sexuálnu a reprodukčnú zdravotnú starostlivosť stretávajú s rôznymi formami diskriminácie a predsudkov. Niektoré utečenky povedali, že nemohli uveriť, aká nízka bola kvalita zdravotnej starostlivosti a ako zle sa k nim správal zdravotnícky personál. V porovnaní so službami a starostlivosťou dostupnou na Ukrajine vnímali neuveriteľný rozdiel. Povaha a príčiny týchto nedostatkov sa v jednotlivých štátoch líšia. Napriek tomu respondentky vo všetkých štyroch krajinách vyjadrili obavy v súvislosti s kvalitou starostlivosti, ktorú utečenky dostávajú. A uviedli aj závažné pochybenia, ku ktorým prichádzalo.

Vzhľadom na veľké prekážky v prístupe k starostlivosti, ktorým utečenky z Ukrajiny čelia, tieto obavy do istej miery nie sú prekvapujúce. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia je vo svojej podstate ohrozené právnymi a politickými obmedzeniami. Slabiny v poskytovaní starostlivosti sú spôsobené

„Šokovalo ju, že ju na jeden a pol dňa oddelili od bábätka. Myslela si, že dieťa umrelo. Povedala nám: ‚Naozaj som si myslela, že zomrelo.‘“

Irina Mateescu, Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek, Rumunsko

nedostatkom informácií, jazykovými a finančnými prekážkami. Prekážky v prístupe však nie sú jediným dôvodom, prečo utečenky dostávajú podpriemernú starostlivosť. Potýkajú sa aj so zastaranými štandardmi, škodlivými stereotypmi, slabinami systému zdravotnej starostlivosti, diskrimináciou a predsudkami. To všetko ohrozuje poskytovanie kvalitnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.

PREDPOJATOSŤ A VYLÚČENIE

Zaobchádzanie s utečenkami z Ukrajiny v niektorých zdravotníckych zariadeniach a na úradoch ovplyvnili rôzne predsudky. Mali vplyv aj na kvalitu poskytnutej starostlivosti. Negatíva posilnili jazykové bariéry a chýbajúce informácie. Niektoré ukrajinské utečenky napríklad hovorili, že sa k nim správali podráždene. Zdravotnícky personál mal predsudky, pretože komunikácia bola zložitejšia a ony nerozumeli podmienkam a postupom štátnych zdravotných systémov. Niektoré utečenky mali problém dohodnúť si termíny lekárskeho vyšetrenia. Informácie neboli dostupné online, kde by si ich mohli ľahko preložiť. Niektoré mali pocit, že na úroveň starostlivosti, ktorá im bola poskytnutá, mali negatívny vplyv predsudky voči ľuďom z Ukrajiny.

„Personál polskej zdravotnej služby... sa v skutočnosti priateľsky správa veľmi zriedkavo... Keď sa ľudia prídu zaregistrovať – spôsob, akým s nimi hovorí, ako sa na nich pozerajú preto, že nerozumejú... ako vzdychajú, už keď ich zbadajú... Je to ťažké.”

Olena* z Ukrajiny žijúca v Poľsku

„Myslím si, že v celej krajine je veľa strachu a stigmy. Netýka sa iba tých, čo prežili (rodovo podmienené násilie), ale aj osôb, ktoré im majú pomáhať. Možno je to vždy spôsobené tým, že ľudia nemajú dost informácií o právnych rámcoch a dostupných službách.“

Lisa Ranzenigo, Foundation Soleterre, organizácia pomáhajúca v Poľsku utečenkám z Ukrajiny

ŠTANDARDY ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI V OBLASTI REPRODUKČNÉHO ZDRAVIA

Niektoré aspekty lekárskej praxe a štandardy starostlivosti v oblasti zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku nezodpovedajú moderným osvedčeným postupom a usmerneniam v klinickej praxi. Zaznamenané boli neúctivé a surové praktiky. Podľa respondentiek sa na Ukrajine normy starostlivosti – hlavne pokiaľ ide o interrupčnú starostlivosť, antikoncepčné služby a starostlivosť o matky – často viac približujú moderným osvedčeným postupom.

Respondentky v **Maďarsku** a **Rumunsku** vyjadrili obavy v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti matkám počas pôrodu, ktorá sa pravidelne odchyľuje od usmernení a noriem osvedčených postupov a údajne zahŕňa rôzne formy pôrodnického násillia. Poukázali na rozsiahle využívanie lekárskeho zásahov na urýchlenie pôrodu, ako aj na mimoriadne rozšírené využívanie cisárskeho rezu. Okrem toho sa pravdepodobne bežne používajú zastarané popôrodné postupy, ako napríklad oddelovanie novorodencov a žien na dlhšiu dobu. Respondentky v rozhovoroch zdôrazňovali, aké nepríjemné sú tieto praktiky pre ženy z Ukrajiny, ktoré nie sú na takéto opatrenia zvyknuté a nechápu, že neexistuje predpôrodná a popôrodná starostlivosť pod vedením pôrodnej asistentky. Viaceré utečanky, s ktorými sme

„Problémom je, že ani Rumuni a Rumunky nemajú prístup k liečbe HIV... Na Ukrajine liečba existuje. Používa sa PrEP, PEP, veci, ktoré v Rumunsku neexistujú.“

Vlad Viski, MozaiQ, Rumunsko

„Prichádzajú ženy s antikoncepčnými implantátmi. Nevedia nájsť lekárky či lekárov, ktorí by vedeli implantát odstrániť, pretože tieto prostriedky sa v Rumunsku nepoužívajú. Lekárky a lekári s nimi nevedia pracovať.“

Andrada Cilibiu, Centrum FILIA, Rumunsko

viedli rozhovory, dostali kvalitnú podporu a pomoc od špecializovaných mimovládnych organizácií. Zdôraznili však, že ak by si takúto podporu nedokázali zabezpečiť, ich situácia by bola úplne iná.

V **Maďarsku** a na **Slovensku** nie je medikamentózna interrupcia vôbec dostupná. Poskytuje sa len chirurgická interrupcia. Respondentky preto zdôraznili, že poskytovaná interrupčná starostlivosť nezodpovedá moderným lekárskeým postupom. Pre utečanky z Ukrajiny, kde je medikamentózna interrupcia dostupná, je často nepríjemné, keď sa pri využívaní interrupčnej starostlivosti dozvedia, že jedinou možnosťou je podstúpiť chirurgický zákrok.

Podľa respondentiek v **Maďarsku**, **Rumunsku** a **Poľsku** obmedzená dostupnosť antikoncepčných prostriedkov a chýbajúca odborná príprava zdravotníckeho personálu ohľadom dlhodobej reverzibilnej antikoncepcie spôsobujú, že utečanky z Ukrajiny s antikoncepčnými implantátmi alebo vnútromaternicovým telieskom môžu mať problém získať kvalitnú starostlivosť. Môže to mať za následok, že implantáty majú zavedené aj dlho po uplynutí odporúčaných lehôt na ich odstránenie a výmenu. Táto situácia v nich vyvoláva úzkosť a obavy o bezpečnosť.

ŠKODLIVÁ STIGMA OKOLO INTERRUPCIÍ A ODMIETANIE STAROSTLIVOSTI

Interrupcie sú v Maďarsku, Rumunsku a na Slovensku legálne. Pretrvávajú okolo nich však škodlivé stereotypy a stigma. To má vplyv na kvalitu interrupčnej a inej starostlivosti poskytovanej tehotným utečenkám. V niektorých prípadoch chýbajú primerané protokoly a usmernenia pre oblasť starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie vrátane interrupčnej starostlivosti, čo sťažuje dohľad nad starostlivosťou v nemocniciach a zdravotníckych zariadeniach.

Respondentky opakovane poukazovali na spôsob, akým stigma a škodlivé stereotypy ovplyvňujú postoje a prístup zdravotníckeho a administratívneho personálu. Spomenuli aj prípady, keď sa zdravotnícky personál snažil ženy z Ukrajiny odhovoriť od rozhodnutia podstúpiť interrupciu. V iných prípadoch sa personál pýtal, ako mohli ženy z Ukrajiny otehotnieť alebo prečo potrebujú prístup k interrupčnej starostlivosti a antikoncepcii, keď ich manželia zostávajú na Ukrajine.

Vo všetkých štyroch krajinách sa bežne stáva, že zdravotnícky personál odmietne poskytnúť interrupčnú starostlivosť z dôvodov svedomia alebo z náboženských dôvodov. A štátne orgány dlhodobo zlyhávajú v potrebnom monitoringu a regulácii odmietania

„Mnohé utečenky boli na východnom Slovensku, kde je s dostupnosťou najväčší problém... Za touto službou musia ženy precestovať dlhé vzdialenosti, v priemere niekoľko stoviek kilometrov. Musia tam ísť opakovane, mnohým na to chýbajú financie. Pre ženu je logisticky veľmi zložité ísť na interrupciu.“

Adriana Mesochoritisová, Možnosť voľby, Slovensko

starostlivosti. Dlhé roky nedokázali v jednotlivých krajinách zabezpečiť geograficky primerané rozloženie zariadení, v ktorých je personál ochotný poskytovať interrupčnú starostlivosť. Tieto dlhodobé zlyhania majú v súčasnosti priamy vplyv na utečenky z Ukrajiny, ktoré potrebujú interrupčnú starostlivosť.

Napríklad na Slovensku často celé nemocnice odmietajú poskytovať interrupčnú starostlivosť na inštitucionálnej báze. To znamená, že vo veľkých oblastiach krajiny, najmä vo východných regiónoch v blízkosti hraníc s Ukrajinou, interrupčná starostlivosť nie je takmer vôbec dostupná. Utečenky, ktoré sa tam usadili, musia kvôli interrupčnej starostlivosti prekonávať značné vzdialenosti. Často čelia oddalovaniu prístupu k starostlivosti, pri ktorej ide o čas. Táto situácia znižuje aj kvalitu iných foriem starostlivosti počas tehotenstva. Existujú napríklad obavy, že stigmatizácia umelého prerušenia tehotenstva a s ňou spojené odopieranie starostlivosti ohrozuje aj primeraný klinický manažment prirodzených potratov.

„Na dobrú vôľu sa nedá veľmi dlho spoliehať... Bolo by to nebezpečné. Celý systém pôrodnej starostlivosti a zdravotnícky systém vo všeobecnosti nemôže byť založený na hrdinstve.“

Joanna Pietrusiewicz, Nadácia Rodzić po Ludzku, Poľsko

SLABINY ZDRAVOTNÍCKEHO SYSTÉMU

Kvalita zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, ktorú dostávajú utečanky z Ukrajiny, do veľkej miery závisí aj od individuálneho a spoločného úsilia ochotných poskytovateľiek a poskytovateľov a zdravotníckeho personálu. Respondentky v rozhovoroch chválili hrdinské úsilie mnohých zdravotníckych pracovníčok a pracovníkov po invázii. Zdôrazňovali však vysokú záťaž, ktorej je personál vystavený. K príčinám nadmerného zaťaženia patrí skutočnosť, že štáty dlhodobo dostatočne neinvestujú do systému zdravotnej starostlivosti a neposilňujú ho. Situáciu zhoršuje aj doznievajúci vplyv pandémie COVID-19 a s ním súvisiace vyhorenie i všeobecný nedostatok personálu v zdravotníckom systéme. Ten je v dôsledku zlých pracovných podmienok a nízkeho finančného ohodnotenia najsilnejší v oblasti ošetrovateľstva a pôrodnej asistencie.

Príchod utečieniek a utečencov z Ukrajiny so špecifickými potrebami, skúsenosťami a traumami, tieto problémy ešte znásobil. Respondentky zdôrazňovali nevyhnutnosť opatrení zo strany vlád a štátnych orgánov na posilnenie systémov poskytovania zdravotnej starostlivosti. Je potrebné investovať do vytvorenia kvalitných služieb v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a postupov v rámci systému. Zároveň je potrebné zabezpečiť primeranú podporu a odmeňovanie zdravotníckeho personálu.

Photo credit: Odysseas Chloridis

„Ľhli sme na hraničný priechod v meste Záhony. Zažili sme tam takú mieru diskriminácie, že sa to nedá opísať. Ani ten papier by to nezniesol. Rómskym utečenkám a utečencom nedali jedlo, alebo iba minimálne množstvo potravín. Hovorili o nich, že utekajú za sociálnymi dávkami.“

Aishe*, rómska obhajkyňa ľudských práv v Maďarsku

„Hanbím sa, keď ľuďom hovorím, že neexistuje špecializovaná zdravotná starostlivosť pre transrodové osoby. Niekedy nám to ľudia neveria... Pýtajú si zoznam ambulancií, kde prijímajú LGBTQ+ ľudí. Hovorím im: taký zoznam nemáme. Pýtajú sa, ako sa k niekomu dostať. Poviem: Nevieme. Je to veľmi ťažké... opakovať ľuďom, že... ak ste trans*osoba, nezostávajú na Slovensku. Hovoriť im, aby radšej išli ďalších osem hodín vlakom do Prahy, že tam im bude lepšie. To bolelo.“

Róbert Furiel, Sapling, Slovensko

PRIEREZOVÁ DISKRIMINÁCIA

Určítym skupinám osôb utekajúcim z Ukrajiny hrozí výrazná viacnásobná diskriminácia a väčšie množstvo prekážok v prístupe k službám starostlivosti alebo podpory. V Maďarsku, Rumunsku a na Slovensku označili respondentky a respondenti za osobitný problém rasizmus, ktorému čelia rómske ženy z Ukrajiny.

Rómske utečanky sa v zdravotníckych zariadeniach, ubytovacích centrách a na úradoch veľakrát stretávajú s vysokou mierou predsudkov a diskriminačného zaobchádzania. Rómskym ženám z Ukrajiny častejšie odopierajú prístup k bezplatnej zdravotnej starostlivosti, na ktorú majú nárok, alebo im odmietajú poskytnúť služby.

Niekedy ich pri poskytovaní služieb segregujú alebo ich ubytujú v oddelených ubytovacích zariadeniach. Bývajú vystavované slovným urážkam a diskriminácii. Vo všetkých štyroch krajinách zdôraznili respondentky a respondenti aj nedostatočnú kvalitu starostlivosti a podpory pre LGBTQ+ osoby na úteku. Rôzne formy zdravotnej starostlivosti, ktoré potrebujú LGBTQ+ utečanky a utečenci, vrátane špecializovanej starostlivosti pre transrodových mužov a transrodové ženy, nie sú v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku bežne dostupné. Respondentky a respondenti z LGBTQ+ organizácií vysvetlili, že LGBTQ+ osobám často radia, aby cestovali ďalej do iných krajín EÚ.

„Čím tmavšiu pokožku utečenky majú, tým menej súcitu dostanú... O bielych ľuďoch sa automaticky predpokladalo, že pomoc majú dostať. V prípade rómskych žien to bol naozaj veľký problém. Predsudky boli vidieť už v tom, ako sa k nim ľudia správali.“

Zuzana Številová, bývalá riaditeľka Ligy za ľudské práva, Slovensko

„Extrémne dôležitým problémom je rasizmus a diskriminácia, ktoré sú prítomné vo všetkých týchto systémoch. Či už hovoríme o službách reprodukčnej zdravotnej starostlivosti alebo o polícii.“

Anca Georgiana Nica, E-Romnja, Rumunsko

„Ľudia na úteku pri vstupe do Poľska prichádzajú do takzvaných oblastí, bez LGBT ľudí. Hneď tam dostávajú informáciu, že ich tam nikto nechce... Pri vstupe do krajiny cítiť strach a diskrimináciu.“

Justyna Nakielska, Campaign Against Homophobia, Poľsko

„Posielajú ich do nejakých ubytovní, kde žijú izolovane. Samotné ubytovne sú často segregované... Rómske utečienky posielajú do určitých častí budovy alebo ich pošlú do ubytovacieho zariadenia mimo centra mesta.“

Anna Iványi, Združenie EMMA, Maďarsko

Photo credit: Wojciech Stróżyk

Nepostačujúce podporné služby v oblasti rodovo podmieneného násillia

Dôkazy ukazujú, že utečenky z Ukrajiny zažívajú nespočetné formy rodovo podmieneného násillia. Nezávislá medzinárodná vyšetrovacia komisia pre Ukrajinu a ďalšie subjekty zdokumentovali hrozivé a rozsiahle prípady sexuálneho násillia súvisiaceho s konfliktom na Ukrajine, ako aj ďalšie závažné porušenia ľudských práv a humanitárneho práva. Správy rovnako naznačujú, že niektoré utečenky zažívajú partnerské násillie a že v tranzitných a prijímacích zariadeniach, v hostiteľských a utečeneckých komunitách, v ubytovacích zariadeniach a na pracoviskách v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku dochádza k iným formám rodovo podmieneného násillia.

Cieľom nášho skúmania nebolo zdokumentovať typy násillia, ktoré utečenky zažívajú ani zachytiť prípady násillia voči osobám na úteku. Rozhovory sa zameriavali na kvalitu príslušných podporných služieb a reakčných

mechanizmov v dotknutých krajinách a na prekážky, ktorým ženy čelia pri získavaní vhodných foriem pomoci a ochrany po prežitom násillí.

Vážnosť situácie v jednotlivých krajinách nie je rovnaká. Respondentky a respondenti vo všetkých krajinách však vyjadrili v súvislosti s úrovňou služieb a podpory, ktoré majú preživšie z Ukrajiny k dispozícii, obavy. Napriek značnému úsilliu zo strany poskytovateľiek a poskytovateľov humanitárnej pomoci sú základné formy primeranej rehabilitácie a starostlivosti – vrátane kvalitnej psychosociálnej podpory, zdravotnej starostlivosti, bezpečného bývania a pomoci pri nahlasovaní incidentov – stále nedostatočné. Úroveň služieb pre osoby na úteku, ktoré prežili sexuálne násillie, je veľmi znepokojujúca.

„Prišla k nám skupina žien. Myslím, že pochádzali z Buče. Bolo ich viacero a niektoré z nich sa skutočne obetovali – ruskí vojaci ich opakovane znásilnili. Nechali sa znásilniť, aby ochránili celú skupinu, lebo... hrozili im, že ak nedostanú sex – ak im nebude poskytnutá táto služba – všetky ich zabijú. Celú skupinu to hlboko traumatizovalo. Hoci nie všetky z nich boli znásilnené, všetky boli svedkyňami znásilnenia. A boli si vedomé toho, že sa za ne iné ženy obetovali, aby ich zachránili... V tej chvíli naozaj potrebovali, aby s nimi niekto pracoval a pomohol im vyrovnať sa s traumou. Reakciou systému v tej chvíli však bolo, aby sme ich poslali späť do tej telocvične, kde boli ubytované. Tam mali byť so všetkými ostatnými ženami. To bolo nemysliteľné... Bolo to absolútne nemysliteľné v takej špecifickej situácii, pri takej zraniteľnej skupine, pri takej traumatizovanej skupine.“

Zuzana Juránková, IPčko, Slovensko

„Keď je žena traumatizovaná a nemá bezpečné útočisko, aby sa nemusela báť o strechu nad hlavou, nedá sa pracovať s traumou, ktorú zažila... Už len nájsť bezpečné miesto, izbu, byt, kde môžu byť, zotaviť sa a nájsť nejakú rovnováhu, je obrovskou výzvou.“

Joanna Piotrowska, Nadácia Feminoteka, Poľsko

NEDOSTATOK POLITICKEJ VÔLE

V Maďarsku, Poľsku a na Slovensku respondentky a respondenti poukázali na skutočnosť, že vlády a štátne orgány dlhodobo nepovažujú služby pre preživšie rodovo podmieneného násillia za prioritu a neinvestujú do nich. V rozhovoroch zdôraznili, že tieto dlhodobé nedostatky v uplynulom roku vážne zasiahli utečenky z Ukrajiny. Ak štátom financované služby existujú, mnohokrát sú nedostatočné, neefektívne, chýbajú im zdroje a personál, ktorý služby poskytuje, nemá dostatočnú kvalifikáciu. Pomoc preživším násillia poskytujú väčšinou organizácie občianskej spoločnosti, z ktorých mnohé už roky nedostávajú finančné prostriedky ani podporu od štátu.

Politické útoky na Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a boji proti nemu, ktoré sa dejú v kontexte rastúceho odporu a útokov na sexuálne a reprodukčné práva a rodovú rovnosť, majú za následok zastavenie jeho ratifikácie v Maďarsku a na Slovensku a v Poľsku viedli k začatiu procesu odstúpenia od Dohovoru. To prispelo k vytvoreniu atmosféry, v ktorej chýba politická vôľa na zlepšenie vnútroštátnych právnych a politických rámcov týkajúcich sa rodovo podmieneného násillia a na zavedenie účinných procesných a programových reakcií na násillie páchané na ženách. V niektorých prípadoch to malo za následok zvrátenie pokroku dosiahnutého v minulosti.

V Rumunsku je situácia o niečo lepšia. Viaceré respondentky a respondenti zdôraznili, že v posledných rokoch došlo ku krokom vedúcim k zlepšeniu legislatívnych rámcov, politík a programov. Zároveň však uviedli, že osoby na úteku zasahuje pretrvávajúca ťažká dostupnosť špecializovaných služieb, klinických zariadení, bezpečného bývania aj chýbajúca odbornosť personálu.

HUMANITÁRNA POMOC

V priebehu minulého roka sa medzinárodné humanitárne spoločenstvo usilovalo odstrániť medzery a chyby v službách a podporných mechanizmoch pre preživšie rodovo podmieneného násillia v dotknutých štátoch. Cieľom týchto snáh bolo dosiahnuť zlepšenie starostlivosti pre utečenky z Ukrajiny. Napriek značným investíciám a zmenám k lepšiemu však nedostatky a problémy pretrvávajú.

Respondentky a respondenti v rozhovoroch zdôrazňovali, že systémová a dlhodobá povaha mnohých nedostatkov znamená, že ak humanitárnu pomoc a mobilizáciu aktivít na uspokojenie potrieb ľudí utekajúcich z Ukrajiny nebudú sprevádzať udržateľné dlhodobé investície do zlepšenia služieb vo všetkých oblastiach, jej vplyv zostane obmedzený. Zdôraznili dôležitosť na vysokej úrovni komunikovať s vládami štátov o systematickom zlepšovaní potrebných služieb a podporných mechanizmov.

PREKÁŽKY PRI NAHLASOVANÍ NÁSILLIA

Aj po roku je ochota utečeníek z Ukrajiny, ktoré zažili násillie, nahlásiť to alebo vyhľadať psychosociálnu pomoc stále pomerne nízka. Táto zdržanlivosť je dôsledkom viacerých vzájomne sa prehlbujúcich faktorov. Špecifická dynamika tejto vojny a všeobecná mobilizácia po začiatku invázie znamenajú, že ženy zažívajúce partnerské násillie môžu často pociťovať značnú vinu a hanbu pri pomyslení na to, že vyhľadajú pomoc alebo nahlásia násillie.

Sexuálne násillie súvisiace s konfliktom a obchodovanie s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania zostávajú v centre pozornosti medzinárodných organizácií a svetových médií. Hoci je nevyhnutné na tieto formy násillia účinne reagovať, takisto je nevyhnutné zabezpečiť primerané riešenie iných foriem rodovo podmieneného násillia. V prípade, že sa to nepodarí, môže to ublížiť osobám, ktoré prežili násillie v intímnych vzťahoch alebo násillie zo strany ukrajinskej komunity.

Pre mnohé utečenky, ktoré prežili násillie, je hlavným cieľom zabezpečenie vlastných základných potrieb a potrieb svojej rodiny. Uprednostňujú ho pred vyhľadaním psychosociálnej podpory. Ak k násilliu a obťažovaniu dochádza na pracovisku alebo v ubytovacom zariadení, utečenky sa často obávajú, že ak vyhľadajú podporu, stratia zamestnanie alebo ubytovanie. Vo viacerých rozhovoroch zaznelo, že ubytovacie programy neposkytujú dostatočné záruky proti možnému zneužívaniu a vykorisťovaniu.

„Ohlasovali sme prípady domáceho násilia, no ľudia v utečeneckých centrách nevedeli, čo s tým. Ani polícia, ak ju privolali, si nerobila svoju prácu.“

Anca Georgiana Nica, E-Romnja, Rumunsko

NEDOSTATOČNÉ ŠPECIALIZOVANÉ SLUŽBY

Vo všetkých štyroch krajinách nie sú doteraz dostatočne dostupné adekvátne služby pre utečenky, ktoré prežili sexuálne násilie vrátane sexuálneho násilia súvisiaceho s konfliktom. Hlavným problémom sú chýbajúce alebo nedostatočné špecializované odborné znalosti v oblasti sexuálneho násilia. Tento nedostatok vedomostí a odbornej prípravy sa týka širokého okruhu odborníčov a odborníkov vo verejnom a súkromnom sektore – sociálnych pracovníčok, psychologičiek a psychológov, zdravotníckeho personálu, tlmočniciek a tlmočníkov, odborníčov a odborníkov z oblasti trestného súdnictva. V súčasnosti je práve ich úlohou pomáhať osobám z Ukrajiny, ktoré prežili sexuálne násilie. Nedostatočné sú naďalej aj oficiálne postupy, ktoré majú zabezpečiť primeranú reakciu zo strany zdravotníckeho systému a súdnictva.

Protokoly pre klinický postup v prípade znásilnenia niekde doteraz neexistujú, poprípade nie sú v zdravotníckych zariadeniach rozšírené. Utečenky z Ukrajiny, ktoré prežili sexuálne násilie, preto nie vždy dostanú informácie o tom, na čo majú zo zákona nárok alebo im nie je poskytnutá včasná lekárska pomoc, vrátane profylaxie HIV, núdzovej antikoncepcie či interrupčnej starostlivosti. Takisto im nie vždy automaticky ponúknu vhodnú psychosociálnu podporu a starostlivosť o duševné zdravie.

NEDOSTATOK CENTIER POSKYTUJÚCICH KOMPLEXNÉ SLUŽBY

V každej z dotknutých krajín je závažným nedostatkom absencia efektívnych kontaktných centier určených na poskytovanie komplexných služieb osobám prežívším rodovo podmieneného násillia. Takéto centrá môžu predstavovať veľmi účinnú intervenciu, ktorá prežívším zabezpečí prístup k celému radu služieb vrátane zdravotnej starostlivosti, psychosociálnej podpory a právneho poradenstva, a to bezplatne a pod jednou strechou.

V Maďarsku, Poľsku ani na Slovensku však takéto centrá zatiaľ nejstávajú. V týchto krajinách chýba aj medzisektorová koordinácia, ktorá by zabezpečila integrovaný prístup k službám. V Rumunsku zriadili prvé klinické centrum, ale respondentky upozornili na to, že mu stále chýbajú zdroje a personál a že ešte nie je všeobecne známe ani ľahko dostupné. V Poľsku nie sú pre štátne orgány krízové centrá pre prežívšie znásilnenia prioritou, takže kliniky poskytujúce starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia v súčasnosti zriaďujú organizácie občianskej spoločnosti.

Poskytovanie služieb preto prebieha ad hoc, mnohé prežívšie nemajú informácie a často nevedia zistiť, kam sa obrátiť. Nefunkčnosť týchto služieb spôsobuje osobitné ťažkosti osobám utekajúcim z Ukrajiny, ktoré navyše čelia silným prekážkam spôsobeným nedostatočnou informovanosťou a jazykovou bariérou.

**„Podľa mňa je najťažšie...
nájsť terapeutky
a sociálne pracovníčky,
ktoré vedia, ako pracovať
v situáciách, keď sa
znásilnenie využíva ako
zbraň vo vojne. Je ťažké
nájsť ukrajinsky hovoriace
terapeutky a terapeutov.
Nehovoriac o ukrajinsky
hovoriacich terapeutkách,
ktoré sa špecializujú na
sexuálne násillie.“**

Andrada Cilibiu, Centrum FILIA, Rumunsko

„Všimla som si, že polícia sa veľmi zdráha riešiť prípady utečeniek... Majú ukrajinské telefónne čísla. Alebo ich čísla v Rumunsku nefungujú. Alebo neovládajú jazyk... nie vždy je k dispozícii osoba, ktorá by tlmočila. Pre políciu je to zložité a vyhýba sa tomu.“

Stefania Vintilă, koordinátorka verejného azylového domu pre utečenky a utečencov z Ukrajiny, Rumunsko

Photo credit: Konrad Zelazowski

Photo credit: Łukasz Szczepanski

Ludskoprávne obhajkyne a obhajcovia v kríze

Respondentky a respondenti vyjadrili vážne obavy ohľadom ťažkostí, ktorým čelia obhajkyne a obhajcovia ľudských práv a organizácie občianskej spoločnosti aktívne v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb. Po napadnutí Ukrajiny Ruskom sa mnohé z týchto organizácií, aktivistiek a aktivistov okamžite zmobilizovali, aby dokázali reagovať na potreby ľudí utekajúcich z Ukrajiny.

Aj po viac ako roku je poskytovanie priamej pomoci ženám a dievčatám z Ukrajiny, ktoré potrebujú tieto formy starostlivosti a podpory, predovšetkým na ich pleciach. Mnohé z nich však zápasia s neúprosnou realitou – vrátane nebezpečných vyhrážok, zastrašovania a obťažovania, ako aj s neistotou ohľadom financovania a fungovania.

Naše zistenia poukazujú na výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajinami. V Maďarsku a Poľsku čelia vládnym represiam a zastrašovaniu aj hrozbám zo súkromnej sféry. Situácia v Rumunsku a na Slovensku je menej vážna.

„Potrebujem cítiť istotu, že ma táto krajina nepotrestá za to, čo robím. Ten pocit istoty nemám. Čakám, kedy a ako má štát za tieto činy potrestá.“

Anna Dąbrowska, Homo Faber, Poľsko

KAŽDODENNÁ REALITA OBHAJKÝŇ A OBHAJCOV ĽUDSKÝCH PRÁV

Vyhrážky smrťou, bombovými útokmi či sexuálnym násilím a iné hrozby pre osobné bezpečie a bezpečie rodiny, monitorovanie, očierňujúce kampane, online trolling, priestupkové konania, trestné vyšetřovanie a stíhanie. To je len niekoľko príkladov obťažovania a zastrasovania, ktoré zažívajú mnohé obhajkyne a obhajcovia ľudských práv v oblasti sexuálnych a reprodukčných práv, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb v Maďarsku a Poľsku.

V uplynulom roku mnohé obhajkyne a obhajcovia ľudských práv a organizácie občianskej spoločnosti, pre ktoré pracujú, vynaložili úsilie, aby reagovali na potreby utečieniek z Ukrajiny v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podpory v prípade rodovo podmieneného násillia. Túto podporu však poskytujú v represívnom a nepriateľsky naladenom spoločenskom a politickom prostredí, ktoré občianskej spoločnosti necháva čoraz menej priestoru. Pre svoje advokačné, mobilizačné aktivity a snahy poskytovať služby a chrániť práva osôb vyhládávajúcich ich pomoc sa stali terčom útokov.

Situácia obhajkýň a obhajcov ľudských práv a organizácií občianskej spoločnosti na Slovensku a v Rumunsku je menej vážna. Respondentky a respondenti neuviedli, že ich štátne orgány monitorujú alebo kriminalizujú a nie

„Vidíme to ako príležitosť na zmenu... chceme sa spojiť, chceme solidaritu, chceme zmeniť tieto veci, narušiť tieto mýty... aj keď nás ubíja pandémia, naša politická situácia, cítime únavu... stále je niekde v nás tá sila vzchopiť sa a ísť do toho, lebo nám na tom jednoducho záleží.“

Zuzana Juránková, IPčko, Slovakia

„V tejto chvíli... sme v poslednej fáze vyhladovania a rozkladu. Verejné zdroje sú celkom skorumpované, alebo neexistujú. A vláda sa snaží umlčať všetko, čo jej nie je po chuti, napríklad všetko, čo súvisí s právami žien. Z tohto dôvodu – nie iba pre nedostatok zdrojov, ale aj pre samotnú tému – sa potýkame so silným útlakom a my sa len z posledných síl držíme nad vodou.“

Lilla*, obhajkyňa ľudských práv v Maďarsku

sú ani terčom represíí. Hovorili však o tom, že zažívajú obťažovanie a vyhrážky násilím z neverejnej sféry, pričom ich množstvo od začiatku ruského útoku na Ukrajinu vzrástlo. Najmä obhajkyne a obhajcovia ľudských práv pracujúci s LGBTIQ+ komunitami v oboch krajinách uviedli, že počet prípadov fyzického násillia, nenávistných prejavov a vandalizmu namierených proti LGBTIQ+ aktivistkám, aktivistom a organizáciám sa zvýšil, čo v nich vyvoláva značný strach. Na Slovensku je príčinou vážnych obáv o bezpečnosť silnejúca homofóbná a transfóbná rétorika v politickom priestore.

Táto realita má vážny vplyv na životy a prácu obhajkýň a obhajcov ľudských práv, ako aj na fungovanie a udržateľnosť organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sú v týchto oblastiach aktívne.

Strach z vyšetrovania a trestného stíhania:

V Maďarsku a Poľsku žijú obhajkyne a obhajcovia ľudských práv s vedomím, že pre svoju prácu môžu čeliť právnym represiam zo strany štátnych orgánov. V roku 2023 odsúdil Okresný súd vo Varšave Justynu Wydrzyńsku, poľskú obhajkyňu ľudských práv a členku organizácie Abortion Dream Team, za to, že jednej žene pomohla dostať sa k interrupčným tabletám. V EÚ to bol prvý prípad takéhoto stíhania a odsúdenia obhajkyne ľudských práv. V Poľsku obvinili organizátorky Štrajku žien z viacerých trestných činov v súvislosti s organizáciou veľkých protestov za právo na interrupciu. Využívanie trestného vyšetrovania a stíhania na potrestanie obhajkýň ľudských práv za ich aktivizmus spôsobuje dotknutým osobám

nielen značnú ujmu, ale môže byť odstrašujúce aj pre ďalších ľudí. Viaceré poľské obhajkyne ľudských práv nám hovorili, že podľa ich názoru bolo cieľom takéhoto konania zastrašiť obhajkyne a obhajcov reprodukčných práv a dosiahnuť, aby mlčali alebo obmedzili svoju činnosť.

Marginalizácia a izolácia: Obhajkyne ľudských práv v Maďarsku a Poľsku zdôraznili, že pretrvávajúce očierňovacie kampane zo strany vlády, v niektorých médiách i v politickom diskurze negatívne ovplyvňujú aktivizmus občianskej spoločnosti a prácu v ľudskoprávnej oblasti. Skutočnosť, že spoločnosť otvorene pohŕda ich prácou a právami, ktoré obhajujú, môže mať negatívny vplyv aj na osobné a rodinné vzťahy či kariéry mnohých obhajkýň ľudských práv žien a LGBTIQ+ osôb. Môžu čeliť aj ostrakizácii a izolácii zo strany hlavného prúdu ľudskoprávných hnutí alebo pri získavaní humanitárnej pomoci. Viaceré respondentky zdôraznili dlhodobý vplyv tohto prostredia na organizovanie sa občianskej spoločnosti. Vyzdvihli jeho škodlivý vplyv na zamestnávanie, udržanie a morálku zamestnankýň a zamestnancov.

Hnutie proti sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu a právam: Vo všetkých štyroch krajinách sme zaznamenali vážne obavy z nárastu profesionálneho a zdrojmi vybaveného hnutia vystupujúceho proti sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu a právam. Respondentky sa boja i spôsobu, akým toto hnutie podporuje nacionalistickú a protiimigračnú propagandu a diskurz

a propagandu a diskurz zamerané proti ľudským právam a rovnosti. To má pre obhajkyne a obhajcov ľudských práv obťažujúce sexuálne a reprodukčné práva a bojujúcich proti rodovo podmienenému násiliu celý rad dôsledkov. Keď sa na scéne presadili hnutia odmietajúce sexuálne a reprodukčné zdravie a práva, zostrila sa i politická rétorika a kritika obhajkýň ľudských práv zo strany hlavného ľudskoprávneho prúdu. Čoraz častejšie využívanie súdnych konaní, legislatívnych postupov a právnych nástrojov na presadzovanie agendy zameranej proti sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu a právam stavia obhajkyne a obhajcov ľudských práv do obrannej pozície. V Maďarsku, Poľsku a na Slovensku sa objavujú správy o presmerovaní štátneho financovania do organizácií s agendou zameranou proti sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu a právam či proti LGBTIQ+ osobám. Zvýšil sa počet nenávisťných prejavov, online obťažovania a trollingu. Existujú obavy, že nárast nacionalizmu a populizmu po tom, ako Rusko otvorene napadlo Ukrajinu, by mohol tieto tendencie ešte posilniť.

Odradenie a nedôvera: Mnohé obhajkyne a obhajcovia ľudských práv pociťujú rozčarovanie a šok nad tým, že inštitúcie EÚ a agentúry Organizácie Spojených národov (OSN) na realitu, ktorej čelia ani na rastúci odpor v ich spoločnostiach nereagujú s dostatočnou vážnosťou. Množstvo obhajkýň ľudských práv v Poľsku hovorilo o tom, že sa cítia opustené. Zdôraznili nádej, že inštitúcie EÚ a agentúry OSN ostro odsúdia zásahy vlády proti obhajkyňiam a obhajcom ľudských práv a proti sexuálnym

„V Rumunsku zažívame aj stupňujúce sa násilie voči LGBT ľuďom. To sa týka aj nás ako organizácie. Dostali sme množstvo vyhrážok, letákov s Hitlerom, s holokaustom, neviem s čím ešte, s gulometmi, skrátka, s podrobným opisom toho, ako nás zabijú.“

Vlad Viski, MozaiQ, Rumunsko

„Potrebujeme podporu, lebo na nás útočia. Môžu monitorovať naše rozhovory, môžeme sa stať obeťami štátnej represie... už samotný fakt, že k tomu [prenasledovaniu] dochádza, má odstrašujúci vplyv na iné organizácie, však? Možno, že ide o dva či tri príklady, ale vplyv to má.“

Joanna Pietrusiewicz, Nadácia Rodzić po Ludzku, Poľsko

„Útoky, ktorým čelíme... sa po Ukrajine zintenzívnili.“

Adriana Mesochoritisová, Možnosť voľby, Slovensko

„Keďže nás zobrazujú ako nepriateľky a nepriateľov národa... musíme sa chrániť vlastnými silami, lebo nikto iný nás neochráni.“

Dalma Dojcsák, Hungarian Civil Liberties Union,
Maďarsko

a reprodukčným právam. Poukázali na to, že vyhlásenia a solidarita prichádzajúce z vysokých politických kruhov môžu zohrať významnú rolu, aj v prípade, že sa neuplatnia konkrétne opatrenia na presadenie práva alebo vyvodenie zodpovednosti. Obhajkyne a obhajcov ľudských práv na Slovensku znepokojilo, že niektoré organizácie s agendou zameranou proti sexuálnym a reprodukčným právam v posledných rokoch dostali finančné prostriedky od Európskej komisie. Prevládal medzi nimi všeobecný pocit, že agentúry OSN, ktoré v jednotlivých krajinách rozšírili svoje pôsobenie, nie sú zo strachu pred následkami ochotné so štátnymi orgánmi diskutovať o zložitých alebo citlivých témach. Mnohé respondentky a respondenti hovorili o zmarených nádejach, veľkom hneve a smútku z neschopnosti inštitúcií EÚ a agentúr OSN adekvátne sa postaviť za základné práva a hodnoty.

„Čelíme neustálemu obťažovaniu. Za organizovanie a účasť na protestoch polícia vyšetrovala tisíce aktivistiek a aktivistov. Voči mne vzniesli 110 obvinení, väčšinou ide o priestupky, no niektoré obvinenia sú z trestných činov, za ktoré hrozí desať rokov väzenia.“

Marta Lempart, Poľský štrajk žien, Poľsko

Photo credit: Michele Ursi

Photo credit: Mircea Moira

„Táto oblasť naozaj trpí veľkým nedostatkom a je finančne podvyživená... Za tých desať alebo štrnásť rokov, čo pracujem v tomto sektore, sa mi zdá, že sa nachádzame v čisto obrannej pozícii zo zjavných príčin, pretože nemáme zdroje na dlhodobú advokáciu... Prežili sme a prežívame, no otázka je, či to stačí.“

Róbert Furiel, Sapling, Slovensko

CHÝBA UDRŽATEĽNÉ A FLEXIBILNÉ FINANCOVANIE

Predstavielky a predstavitelia organizácií občianskej spoločnosti aktívnych v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb vyjadrili veľké znepokojenie nad pretrvávajúcim nedostatkom udržateľného a flexibilného financovania ich činnosti. Roky odlivu darcovstva zo strednej a východnej Európy a obmedzené zdroje financovania malých organizácií v jednotlivých krajinách si vybrali svoju daň. Pretrváva potreba takejto spôsobu financovania, ktorý by týmto organizáciám umožnil reagovať na potreby bežných obyvateľiek aj utečieniek z Ukrajiny a iných krajín, a ktorý by zároveň podporil dôležitú oblasť advokácie a tvorby politík, nielen samotné poskytovanie služieb.

Život v neustálej neistote: Takto mnohé zástupkyne a zástupcovia organizácií občianskej spoločnosti opísali svoju každodennú realitu zapríčinenú roky pretrvávajúcim nedostatkom primeraného financovania a vládnej podpory. Väčšina týchto organizácií je veľmi malá. Už tradične sa vo veľkej miere spoliehajú na dobrovoľnícku prácu a zamestnávajú len málo ľudí. Vysvetlili, že tento dlhodobý nedostatok primeraných zdrojov znížil a obmedzil ich schopnosť sa mobilizovať, koordinovať, spolupracovať a účinne brániť svoje záujmy voči silným hnutiam bojujúcim proti sexuálnym a reprodukčným právam. Finančná neistota sa podpísala i na pohode a morálke personálu. Je ťažké udržať si personál, pretože

„Problém je, že všetky tieto finančné prostriedky sú k dispozícii na veľmi krátky čas. Nevieme, čo sa stane potom, takže máme granty do decembra, do júna, iba na také krátke obdobia.“

Maria*, Ukrajinka žijúca v Poľsku pracujúca pre ukrajinskú organizáciu

„Pracujeme v prostredí chudobnom na zdroje... Organizácie zamerané na ženy v Maďarsku nemajú k dispozícii takmer žiadne zdroje, lebo Maďarsko je členskou krajinou EÚ, patrí medzi rozvinuté štáty... a preto už nie je v geografickom zábere (darcov).“

Luca*, obhajkyňa ľudských práv v Maďarsku

„Feministické organizácie, ktoré sa venujú právam žien, to nikdy nemali jednoduché, ale od roku 2015... sa to ešte zhoršilo. Žijeme v stálom napätí, neistote. Nevieme, či budeme môcť na budúci rok pokračovať v práci na rovnakej úrovni a v rovnakom rozsahu. Keď tím zažíva takúto finančnú neistotu a keď peňazí, ktoré máme, nie je veľa, môže byť preťažený a frustrovaný a bez pocitu bezpečia.“

Joanna Piotrowska, Nadácia Feminoteka, Poľsko

mnohé zamestnankyne a zamestnanci odchádzajú z občianskeho sektora do súkromného, kde majú istotu zamestnania a oveľa vyššie príjmy.

Úplná zmena prostredia: V minulom roku mali tieto organizácie k dispozícii omnoho viac zdrojov. Spôsobil to bezprecedentný prílev financií od darcov, určených na humanitárnu a inú pomoc pre ľudí utekajúcich z Ukrajiny. Napriek tomu, že to malo mnoho pozitívnych dôsledkov, nie je to bez rizika. Navyšovanie kapacít a pozícií potrebných na prevádzku organizácií, aby boli schopné prijať a spravovať dostupnú finančnú podporu, so sebou prináša veľké výzvy, predovšetkým ak nie je zabezpečená dlhodobá udržateľnosť.

Potreba finančnej udržateľnosti: Zástupkyne a zástupcovia organizácií občianskej spoločnosti zdôraznili, že krátkodobé financovanie humanitárnej pomoci vystavuje ich organizácie značnému tlaku. Nedostatok udržateľného financovania znamená, že organizácie poskytujúce dôležité podporné služby nedokážu prijímať, školiť či si udržať personál. Krátkodobé granty oslabujú ich schopnosť dlhodobo plánovať a vytvárať stratégie. Aj keď dostanú financie na dlhšie obdobie, často nemajú istotu, či budú pokračovať aj po skončení okamžitej reakcie na humanitárnu krízu.

Darcovská flexibilita a starostlivosť uniká: Opakovane zdôrazňovali potrebu zvýšenia flexibility darcov a premyslených stratégií financovania, aby bolo zabezpečené, že financovanie nebude mať negatívne

Photo credit: NurPhoto SRL

„Pokiaľ ide o vládne granty, žiadna LGBT organizácia nedostala peniaze na pomoc utečenkám a utečencom z komunity – systém nás vôbec nevníma. Sme úplne mimo neho. Viem, že táto situácia sa netýka iba LGBT organizácií.“

Justyna Nakielska, Campaign Against Homophobia, Poľsko

„Nemáme ani základné prostriedky, aby sme sa mohli brániť. Len šliapeme vodu a snažíme sa zabezpečiť aspoň základné služby, ale uniká nám nadstavba.“

Apolónia Sejková, MyMamy, Slovensko

následky. Vysoko limitujúca povaha humanitárneho financovania, ktoré sa zameriava predovšetkým na priame poskytovanie služieb ľuďom na úteku, sťažuje organizáciám občianskej spoločnosti v jednotlivých krajinách budovanie inštitucionálnych kapacít a rozvoj programov, ktoré reagujú na potreby miestnych komunit aj utečieniek a utečencov. Niekedy sa od organizácií vyžaduje, aby prijali financovanie podmienené takými špecifickými a nepružnými prioritami darcov, že by to pre ne znamenalo úplnú zmenu poslania a zamerania. Mnohé respondentky a respondenti zdôrazňovali že je potrebné, aby darcovia prehodnotili náročnosť požiadaviek na podávanie správ a ochotu prijať riziko. Tiež by mali zaviesť opatrenia na prekonanie jazykovej bariéry, s ktorými sa organizácie v mnohých štátoch potýkajú pri predkladaní správ a žiadostí. Bremeno súvisiace s rizikami a jazykovou bariérou by mali niesť darcovia, nie organizácie občianskej spoločnosti. V niektorých prípadoch existujú obavy, že darcovia môžu neúmyselne vytvárať konkurenciu medzi mimovládnyimi organizáciami, ktoré by mali spolupracovať, a nie medzi sebou súperiť.

Podpora systémových zmien: Respondentky zdôraznili, že financovanie zo strany darcov, ktoré popri poskytovaní služieb nepodporuje advokáciu, zmenu politík a posilnenie systému zdravotníctva, bude z dlhodobého hľadiska neúčinné a kontraproduktívne. Financovanie musí organizáciám umožniť, aby mohli vyčleniť primerané zdroje na adresovanie systémových

a štrukturálnych prekážok, potreby obyvateľstva v hostiteľských krajinách, zvyšovanie informovanosti a budovanie udržateľnej podpornej siete.

KOORDINÁCIA HUMANITÁRNEJ POMOCI

Mohutná medzinárodná humanitárna reakcia, ktorá sa zmobilizovala v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku, ako odpoveď na potreby miliónov osôb utekajúcich pred totálnou inváziou na Ukrajinu, úplne zmenila pracovné prostredie organizácií občianskej spoločnosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, ľudských práv žien a práv LGBTIQ+ osôb. Organizácie v dotknutých štátoch desaťročia pracovali v izolovaných a náročných podmienkach, bez dostatočného financovania. Teraz majú k dispozícii nové zdroje financií. Zvýšil sa počet organizácií, ktoré sa venujú otázkam sexuálneho a reprodukčného zdravia a ktoré poskytujú utečenkám podporu v súvislosti s rodovo podmieneným násillím. Agentúry OSN dramaticky rozšírili svoje aktivity a zaviedli mechanizmy a procesy koordinácie humanitárnej pomoci.

Mnohé predstaviteľky a predstavitelia organizácií občianskej spoločnosti, s ktorými sme viedli rozhovory, zdôraznili, že rýchla zmena podmienok, v ktorých pracujú, priniesla nové a dôležité príležitosti. Zároveň však so sebou prináša veľké výzvy a nové problémy, z ktorých mnohé stále pretrvávajú alebo ich ešte len bude treba riešiť.

„Často uvažujem nad tým, čo v Poľsku ostane, keď sa toto celé skončí. Nezaujímajú ma riešenia na pol roka. Chceme vedieť, čo bude o päť rokov, o desať rokov, o pätnásť rokov.“

Anna Dąbrowska, Homo Faber, Poľsko

„Hnevám sa,
ako mladá
dobrovoľníčka.
Hnevám sa, že
táto situácia trvá
osem mesiacov
a veľké výbory
stále pripravujú
riešenia.“

Maryna Milashchuk, Ukrajina – SOS Ukrajina / Sme spolu,
ukrajinská organizácia na Slovensku

Odliv kapacít: Mnohé respondentky a respondenti zdôraznili, že problémom ostáva nedostatočná znalosť miestnych pomerov a základných informácií o ich fungovaní zo strany agentúr OSN a medzinárodných humanitárnych organizácií. Vysvetľovali, že spočiatku sa zúčastňovali mnohých stretnutí a strávili veľa času vysvetľovaním a podávaním informácií. Keďže sa však zamestnankyne a zamestnanci agentúr OSN a medzinárodných humanitárnych organizácií pravidelne menia v dôsledku systému rotácie a delegovania, od organizácií občianskej spoločnosti v jednotlivých štátoch opakovane žiadajú, aby im priebežne poskytovali rovnaké informácie. Napriek snahám o koordináciu začali rôzne agentúry a organizácie v rámci svojej pomoci vykonávať v rovnakom čase podobné činnosti, čo malo za následky vytváranie konkurencie, duplicitu a neefektívnosť. Respondentky a respondenti poukazovali na to, že efektivitu práce agentúr OSN a iných humanitárnych subjektov zhoršujú rozličné faktory, vrátane nadmernej byrokracie, pričastého používania žargónu a toho, že venujú prehnajú pozornosť interným organizačným postupom organizácií.

Nesprávne zameranie: Viaceré respondentky pociťujú frustráciu z charakteru intervencií, ktoré humanitárne organizácie v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a rodovo podmieneného násillia prioritizujú. Napríklad niektoré agentúry OSN a humanitárne organizácie sa naďalej sústredia na budovanie kapacít a odbornú prípravu pre miestne organizácie občianskej spoločnosti namiesto toho, aby odbornú prípravu a zručnosti sprostredkovali zdravotníckemu personálu, štátnym orgánom, polícii a iným subjektom v oblasti justície. Vyjadrili značné obavy z toho, že veľký dôraz kladený na poskytovanie služieb utečenkám bez existencie pomoci, ktorá by reagovala aj na potreby miestneho obyvateľstva, by sa mohol v strednodobom horizonte obrátiť proti nim. Respondentky a respondenti opakovane zdôrazňovali potrebu systémových a štrukturálnych krokov na dlhodobé posilnenie štátnych systémov zdravotníctva a siete podpory v súvislosti s rodovo podmieneným násillím namiesto uprednostňovania krátkodobých priorít, ktoré by mohli jestvujúce štruktúry oslabiť a viesť k vytváraniu paralelných systémov.

Nedostatočná transparentnosť: Respondentky a respondenti opakovane vyjadrili obavy ohľadom úrovne transparentnosti, ktorú agentúry OSN preukazujú vo vzťahu k organizáciám občianskej spoločnosti aktívnym v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, rodovo podmieneného násillia, ľudských práv žien a práv LGBTIQ+ osôb. Zdôrazňovali, že napriek osobitnému a privilegovanému postaveniu agentúr OSN, ktoré vyplýva z ich úlohy, mandátu a vzťahov s národnými vládami,

nepocitovali, že by ich informovali o svojich prioritách a hovorili o úrovni spolupráce s národnými vládami. Výmena informácií neprebíha obojstranne. Toto oslabuje dôveru a partnerské vzťahy a predstavuje osobitné riziko pre tie organizácie občianskej spoločnosti a obhajkyne ľudských práv, ktoré vo svojich krajinách pracujú v ťažkých podmienkach a nepriateľskom prostredí.

Politická vôľa: Respondentky a respondenti vysvetlili, že pôvodne očakávali, že agentúry OSN budú v spolupráci s národnými vládami konštruktívne riešiť celý rad problémov, ktoré je potrebné odstrániť, aby bola zabezpečená účinná pomoc pre utečenky a utečencov. Postupom času si však opakovane všímali, že agentúry OSN nechcú pred štátnymi orgánmi otvárať otázky týkajúce sa sexuálneho a reprodukčného zdravia a rodovo podmieneného násillia, ktoré pokladajú za zložité či citlivé. Hoci respondentky zdôraznili, že mnohé pracovníčky a pracovníci agentúr OSN vyvinuli značné úsilie na individuálnej úrovni, hovorili o sklamaní – z toho, čo vnímali ako inštitucionálnu neochotu riešiť zložité problémy na vyšších politických úrovniach.

„Snažia sa mať prehľad a od všetkých zbierať informácie. Veľkým problémom, ktorému sme čelili, bolo, že oni zbierali údaje, mapovali, dobre vedeli, čo kto robí, ale tieto informácie neposúvali ďalej mimovládny organizáciám, ktoré poskytujú pomoc. Toto je stále problém.“

Andrada Cilibiu, Centrum FILIA, Rumunsko

„Nerobila som si ilúzie, vieme, aká ťažkopádna OSN je, [ale] pomoc mohla byť adresnejšia, mohli vyvinúť väčší tlak. Čakala som silnejšiu diplomatickú podporu, dúfala som, že niekto zatlačí na našu vládu, aby si plnila svoje ľudskoprávne záväzky.“

Adriana Mesochoritsová, Možnosť voľby, Slovensko

„Podľa mňa je škandál, že sme sa museli dožadovať toho, aby... aby sa tieto stretnutia tlmočili do poľštiny. Toto je základ. Prichádzam do krajiny riešiť humanitárnu krízu, musím mať personál, ktorý ovláda miestny jazyk. Musí to tak byť.“

Joanna Piotrowska, Nadácia Feminoteka, Poľsko

Photo credit: Silvan Bachmann

**„Sme Európska únia
a keď sa na to pozerám
z globálnej perspektívy,
mali by sme to
zvládnuť... Ale ukazuje
sa, že ako najbohatší
blok na svete, sa
nedokážeme bez
pomoci vysporiadať
s príchodom miliónov
ľudí.“**

Zuzana Številová, bývalá riaditeľka Ligy za ľudské práva,
Slovensko

Odporúčania pre Európsku úniu

- Je potrebné vydať metodické usmernenia pre implementáciu článkov 13 ods. 2 a 13 ods. 4 Smernice o dočasnej ochrane, ktoré zafinujú rozsah ‚neodkladnej starostlivosti‘ a ‚nevyhnutnej liečby chorôb‘ a konkrétne formy ‚lekárskej a inej pomoci‘, ktoré by mali byť k dispozícii preživším sexuálneho násillia.
- Je potrebné revidovať stratégie, plány a programy EÚ v oblasti pomoci ľuďom na úteku tak, aby sa veľká pozornosť venovala rodovej rovnosti a viacúrovňovej diskriminácii.
- Je potrebné zverejniť jasné informácie o podmienkach poskytovania zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a o dostupných službách v oblasti rodovo podmieneného násillia každého členského štátu v jeho štátnych a národnostných jazykoch, v angličtine, ruštine a ukrajinčine. A nadviazať partnerstvá s ukrajinskými dobrovoľníckymi sieťami v EÚ s cieľom zabezpečiť efektívne šírenie informácií.
- Je potrebné zabezpečiť online vzdelávacie programy pre ukrajinské utečanky a utečencov v EÚ, ktorí už ovládajú národné jazyky alebo angličtinu, na ktorých získajú základné tlmočnicke, prekladateľské a editorské zručnosti.
- Je potrebné podporiť organizovanie partnerských seminárov odbornej prípravy pre zdravotnícky personál a iných kľúčových aktérov s cieľom podporiť vzájomnú výmenu a šírenie osvedčených postupov v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia v EÚ. A preložiť príslušné usmernenia Svetovej zdravotníckej organizácie do národných jazykov.
- Je potrebné urýchliť prijatie smernice o boji proti násilliu páchanému na ženách a domácomu násilliu. A zabezpečiť, aby obsahovala silné záruky prístupu k zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.
- Je potrebné dokončiť revíziu Smernice o právach obetí a posilniť jej ustanovenia o prístupe obetí trestných činov k relevantnej zdravotnej starostlivosti vzhľadom na ich rodovú identitu.
- Je potrebné prijať komplexnú stratégiu EÚ týkajúcu sa občianskej spoločnosti a obhajoby ľudských práv v EÚ a vytvoriť mechanizmus včasného varovania na urýchlené identifikovanie hrozieb.
- Je potrebné vyjadriť podporu organizáciám občianskej spoločnosti a obhajkyňiam a obhajcom ľudských práv aktívnym v oblasti rodovej rovnosti, sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv a rodovo podmieneného násillia. A povzbudzovať členské štáty, aby riešili prípady nenávisťných prejavov a fyzického násillia voči obhajkyňiam a obhajcom ľudských práv.
- Je potrebné zabezpečiť, aby EÚ pri financovaní humanitárnej pomoci a inej finančnej podpore uprednostňovala riešenie dlhodobých štruktúrnych problémov v systémoch verejného zdravotníctva a aby podporovala poskytovanie kvalitnej zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.
- Je potrebné zabezpečiť, aby finančné toky EÚ reagovali na potreby organizácií občianskej spoločnosti a obhajkyň a obhajcov ľudských práv, ktorí sa v EÚ zaoberajú rodovou rovnosťou, sexuálnym a reprodukčným zdravím a právami, rodovo podmieneným násillím, právami Rómkov a Rómok a právami LGBTIQ+ osôb.

Photo credit: Zbigniew Jankowski

Odporúčania pre humanitárne organizácie a darcov

HUMANITÁRNE ORGANIZÁCIE

- Je potrebné zaručiť, aby boli partnerstvá s organizáciami občianskej spoločnosti v strednej a východnej Európe, ktoré sa zaoberajú sexuálnym a reprodukčným zdravím a právami, rodovo podmieneným násilím, právami Rómov a Rómok a právami LGBTIQ+ osôb, založené na ich odborných znalostiach a existujúcich prioritách a vyzdvihovali ich.
- Je potrebné čo najskôr zabezpečiť zmysluplné transparentné konzultácie s týmito organizáciami občianskej spoločnosti v jednotlivých krajinách. A tiež, aby mali výsledky rokovaní vplyv na budúce plánovanie pomoci a rozhodovacie procesy.
- Je potrebné podniknúť konkrétne opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa bremeno súvisiace s poskytovaním humanitárnej pomoci spôsobené zlyhávaním štátov neprenášalo na jednotlivé organizácie občianskej spoločnosti. A zabezpečiť, aby sa vo vzťahu k organizáciám občianskej spoločnosti a obhajkyňiam a obhajcom ľudských práv konalo v duchu zásady neuškodiť.
- Je potrebné zabezpečiť, aby sa v plánoch pomoci a pri komunikácii na politickej úrovni otvorene hovorilo o všetkých systémových a štrukturálnych prekážkach, ktorým čelia utečenkzy z Ukrajiny, keď potrebujú zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podporné služby v oblasti rodovo podmieneného násillia. A nevyhýbať sa ani citlivejším problémom.
- Je potrebné zaviesť mechanizmy umožňujúce, aby agentúry OSN a humanitárne mimovládne organizácie na seba pri financovaní organizácií občianskej spoločnosti v strednej a východnej Európe preberali riziká, administratívnu záťaž a záťaž spojenú s podávaním správ.
- Je potrebné zabezpečiť zmysluplnú a efektívnu spoluprácu medzinárodných humanitárnych aktérov, aby sa zabránilo duplicita a protichodným požiadavkám voči organizáciám občianskej spoločnosti v dotknutých krajinách. A tiež zabezpečiť primerané odmeňovanie za expertízu občianskej spoločnosti.

DARCOVIA

- Je potrebné vytvoriť zdroje financovania pre organizácie občianskej spoločnosti v krajinách strednej a východnej Európy, ktoré sa zaoberajú sexuálnym a reprodukčným zdravím a právami, rodovo podmieneným násilím, diskrimináciou, právami Rómov a Rómok a právami LGBTIQ+ osôb.
- Je potrebné zabezpečiť dlhodobé, udržateľné a flexibilné financovanie, a to aj prostredníctvom viacročných grantov. A zabezpečiť, aby financovanie rešpektovalo priority organizácií a mohlo byť použité na podporu prevádzkových nákladov a advokácie.
- Je potrebné prehodnotiť spôsoby financovania tak, aby rešpektovali spôsoby práce organizácií občianskej spoločnosti, ako aj komplexnú bezpečnosť, ochranu a pohodu obhajkýň a obhajcov ľudských práv. A revidovať požiadavky na podávanie správ a administratívu tak, aby zohľadňovali kapacitné možnosti malých organizácií a grassrootových organizácií.
- Pomocou náležitej kontroly je potrebné zabezpečiť, aby neboli financované organizácie, ktoré bojujú proti sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu a právam.
- Je potrebné vytvoriť finančné toky na podporu aktivít organizácií občianskej spoločnosti, ktoré im umožnia čeliť odporu voči rodovej rovnosti a sexuálnym a reprodukčným právam v Európe vrátane stratégií zahŕňajúcich ľudskoprávny aktivizmus, advokáciu a tvorbu koalícií.
- A tiež je potrebné koordinovať svoju činnosť s ostatnými darcami, aby nevznikali duplicitné stratégie a aby sa znížila konkurencia medzi jednotlivými organizáciami prijímajúcimi granty.

Odporúčania pre maďarskú vládu

INFORMÁCIE A CENA

- Je potrebné urýchlene publikovať jasné, verejne dostupné informácie o tom, kde a za akých podmienok sa môžu utečanky dostať k sexuálnej a reprodukčnej starostlivosti a podporným službám v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. Informácie by mali byť dostupné v maďarčine, ukrajinčine, ruštině, rómčine a angličtine a mali by sa šíriť všetkými dostupnými cestami. Súčasťou informačných materiálov by mali byť aj infografiky a obrázky, aby sa predišlo problému spojeným s gramotnosťou.
- Je potrebné vydať dokumenty zamerané na politiky, v ktorých budú jasne pomenované formy zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, ku ktorým majú utečanky a osoby s dočasnou ochranou bezplatný prístup a ktoré budú preplácané.
- V kľúčových zariadeniach, ktoré poskytujú zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, je potrebné urgentne navýšiť počty tlmočníčok a tlmočníkov s ukrajinčinou, ruštinou a angličtinou. A zabezpečiť, aby boli vždy prítomné aj tlmočnice, aby mali vedomosti a zručnosti potrebné na poskytnutie podpory pri traume a aby dodržiavali profesionálne etické zásady.

NÁSILIE

- Je potrebné ratifikovať Istanbulský dohovor. A v celej krajine posilniť podporné služby v oblasti rodovo podmieneného násillia – a to aj prijatím komplexnej stratégie prevencie rodovo podmieneného násillia, zriadením krízových centier pre preživšie znásillnenia a/alebo centier pre osoby preživšie sexuálne násillie, v ktorých bude vyškolený odborný personál poskytovať lekársku starostlivosť, vysokokvalitné forenzné vyšetrenia a podporu v prípade traumy.

- Je potrebné zaručiť pravidelné školenia pre odborný personál, ktorý pracuje s preživšími násillia, zamerané na identifikáciu sexuálneho a rodovo podmieneného násillia a to, ako v takýchto prípadoch reagovať.
- Je potrebné rozšíriť ubytovacie kapacity a komunitné ubytovne pre utečanky a utečencov a predovšetkým vytvoriť bezpečné priestory pre osoby, ktoré prežili rodovo podmienené násillie. Personál týchto centier je potrebné primerane a odborne vyškoliť tak, aby mal zručnosti potrebné na identifikáciu preživších rodovo podmieneného násillia a poskytovanie podpory týmto osobám.

STAROSTLIVOSŤ O SEXUÁLNE A REPRODUKČNÉ ZDRAVIE

- Je potrebné okamžite vydať licenciu na interrupčné tabletky a zabezpečiť dostupnosť medikamentózneho interrupcie v celom Maďarsku.
- Je potrebné zrušiť povinné zaujaté poradenstvo, povinnú trojdňovú čakaciu dobu a povinné ultrazvukové vyšetrenie.
- Predpisy je potrebné upraviť tak, aby umožnili predaj núdzovej antikoncepcie v lekárnach bez lekárskeho predpisu. A uhrádzať náklady na modernú antikoncepciu z verejného zdravotného poistenia.
- Je potrebné upraviť požiadavku súhlasu tretích osôb týkajúcu sa prístupu mladistvých k zdravotnej starosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia tak, aby bola v súlade s vekovou hranicou, keď môžu poskytnúť súhlas s pohlavným stykom.
- Je potrebné naliehavo vyzvať príslušné profesijné organizácie, aby vypracovali alebo revidovali usmernenia pre klinickú prax týkajúcu sa celého spektra zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a zabezpečili ich vykonávanie.

- Je potrebné zvýšiť finančné a personálne kapacity verejných zdravotníckych a sociálnych inštitúcií tak, aby mohli utečenkám poskytovať komplexnú psychosociálnu podporu zameranú na jednotlivkyňu založenú na ľudskoprávnom prístupe.

VŠEOBECNÉ

- Je potrebné zabezpečiť jednoduché a jasné pravidlá a administratívne postupy na vydávanie rodných listov deťom narodeným v Maďarsku rodičom, ktorí utiekli z Ukrajiny.
- Je potrebné zabezpečiť úplnú a efektívnu implementáciu a presadzovanie zákona o zdravotnej starostlivosti, najmä pokiaľ ide o dodržiavanie informovaného súhlasu, práva na kontakt rodičky s dieťaťom v pôrodnici, rešpektujúce zaobchádzanie a starostlivosť.
- Je potrebné vypracovať účinný systém spätnej väzby, ktorý umožní utečenkám a iným marginalizovaným skupinám vyjadriť spätnú väzbu alebo podať sťažnosť v prípade porušenia ich sexuálnych a reprodukčných práv.
- Je potrebné sa zdržať schvaľovania regresívnych legislatívnych a politických opatrení obmedzujúcich sexuálne a reprodukčné zdravie a práva. A tiež sa zdržať akejkoľvek iniciatívy zameranej na stigmatizáciu a očierňovanie pojmu rod v politickej, vzdelávacej a sociálnej oblasti.

„Utečenky prichádzali z celej zakarpatskej oblasti. Väčšinou boli rómskeho pôvodu. A ten spôsob, ako sa k nim správali veľké organizácie... Veľmi silno som vnímala protirómsky rasizmus. A nás tiež vykázali. Povedali nám: ‚Prečo ste si sem dovedli svojich Cigánov?‘ Bolo to nesmierne ťažké. Ponížili nás za to, že sme tam prišli pomôcť. Vlastne nás chceli odohnať.“

Lyuba*, rómska obhajkyňa ľudských práv v Maďarsku

Odporúčania pre poľskú vládu

INFORMÁCIE A CENA

- Je potrebné publikovať informačné materiály o tom, kde a za akých podmienok sa poskytuje zdravotná starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podporné služby v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. Materiály je potrebné zverejniť v poľskom, ukrajinskom, ruskom a anglickom jazyku a aktívne a viditeľne šíriť.
- Je potrebné rozšíriť politiky, v ktorých sú jasne zadefinované formy zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, ktoré môžu utečanky z Ukrajiny využívať bezplatne a ktoré budú preplatené.
- Je potrebné zabezpečiť, aby všetky osoby z Ukrajiny žijúce v Poľsku – vrátane tých, ktoré pred ruskou inváziou žili na Ukrajine a teraz sa nemôžu bezpečne vrátiť domov – mali nárok na verejné zdravotné poistenie.
- Je potrebné urýchlene zvýšiť počty tlmočníčok a tlmočníkov s ukrajinčinou, ruštinou a angličtinou v kľúčových zariadeniach, ktoré poskytujú zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.

NÁSILIE

- Je potrebné vypracovať a rozšíriť protokoly o klinickom postupe pri znásilnení v súlade s usmerneniami Svetovej zdravotníckej organizácie.
- Je potrebné prijať komplexnú stratégiu prevencie rodovo podmieneného násillia.

- Je potrebné zriadiť centrá pre osoby preživšie sexuálneho násillia, v ktorých bude vyškolený odborný personál poskytovať lekársku starostlivosť a podporu v prípade traumy.
- Je potrebné zabezpečiť tréning účinných a vhodných reakcií v súvislosti so sexuálnym a rodovo podmieneným násillím pre odborníčky a odborníkov z oblasti zdravotníctva, trestného súdnicstva a tlmočnicstva.

STAROSTLIVOSŤ O SEXUÁLNE A REPRODUKČNÉ ZDRAVIE

- Je potrebné odstrániť požiadavky, ktoré preživším znásillenia ukladajú povinnosť pred interrupciou získať potvrdenie od prokuratúry.
- Je potrebné vydať jasné usmernenia o požiadavkách a postupe pri legálnej interrupčnej starostlivosti pre poskytovateľov a poskytovateľky zdravotnej starostlivosti a nemocničné zariadenia.
- Je potrebné legalizovať interrupciu na žiadosť ženy a zrušiť ustanovenia kriminalizujúce pomoc pri poskytovaní interrupčnej starostlivosti.
- Kým príde k zmene zákona, je potrebné zaviesť moratórium na trestné stíhanie v prípade trestných činov súvisiacich s asistenciou pri interrupcii.
- Je potrebné prijať účinné opatrenia na kontrolu, dohľad a presadzovanie práva s cieľom zabezpečiť, aby v praxi nedochádzalo k odkladu alebo odopieraniu prístupu k legálnym interrupčným službám.

- Je potrebné zdržať sa podpory akýchkoľvek regresívnych právnych a politických opatrení zameraných na obmedzenie prístupu k interrupciám.
- Je potrebné umožniť voľný predaj núdzovej antikoncepcie v lekárňach a zaručiť, aby boli náklady na modernú antikoncepciu hradené z verejného zdravotného poistenia.
- Zaviest' účinné postupy, ktoré zabezpečia prístup k starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie bez súhlasu rodiča alebo zákonnej zástupkyne pre dospelujúce osoby cestujúce bez sprievodu.

VŠEOBECNÉ

- Je potrebné prijať opatrenia v oblasti kontroly a donucovania, vďaka ktorým bude možné zabezpečiť, aby sa utečenky a utečenci z marginalizovaných a zraniteľných skupín nestretávali s rôznymi formami diskriminácie.
- Je potrebné uznať rozhodujúcu úlohu a odborné znalosti organizácií občianskej spoločnosti a obhajkýň a obhajcov ľudských práv ako kľúčových partneriek a partnerov v oblasti ochrany ľudských práv, odstraňovaní diskriminácie, pri poskytovaní služieb v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podporných služieb v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. A zabezpečiť pravidelnú komunikáciu zameranú na konzultovanie.
- V spolupráci s organizáciami občianskej spoločnosti je potrebné prijať národný akčný plán na implementáciu rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 1325 o ženách, mieri a bezpečí.

„Nezáleží na tom, či sme utečenky, migrantky alebo Poľky. Potrebujeme rovnaké práva, nič viac. Toto je asi najdôležitejšie – tí pri moci by nám mali dať právo rozhodovať o svojom živote a zdraví.“

Maria*, Ukrajinka žijúca v Poľsku pracujúca pre ukrajinskú mimovládnu organizáciu

Odporúčania pre rumunskú vládu

INFORMÁCIE A CENA

- Je potrebné aktualizovať cenovú politiku tak, aby mal zdravotnícky personál riadne uhrádzané náklady na starostlivosť o pacientky a pacientov i za administratívu, a aby tak mal motiváciu liečiť utečenky a registrovať ich ako pacientky v ambulanciách.
- Je potrebné urgentne zvýšiť počet tlmočníčok a tlmočníkov s ukrajinčinou, ruštinou, rómčinou a angličtinou v kľúčových zariadeniach, ktoré poskytujú zdravotnú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.
- Je potrebné zabezpečiť, aby boli vo verejných zdravotníckych zariadeniach ľahko dostupné presné a na dôkazoch založené informácie o interrupcii a antikoncepcii minimálne v rumunskom, anglickom a ukrajinskom jazyku. A venovať pozornosť a sankcionovať šírenie zavádzajúcich/nepравdivých informácií o interrupčnej starostlivosti a antikoncepcii.

NÁSILIE

- Je potrebné zabezpečiť právny rámec a štandardné procesné postupy pre všetky krízové centrá pre osoby, ktoré prežili znásilnenie.
- Je potrebné vyhradiť zdroje na klinický manažment znásilnenia a iných foriem sexuálneho násillia. A spustiť verejné informačné kampane či iné opatrenia na zvýšenie povedomia širokej verejnosti o týchto službách.
- Je potrebné zabezpečiť udržateľné financovanie týchto služieb a centier.
- Je potrebné zabezpečiť pravidelné školenia odborníčok a odborníkov pracujúcich v profesiách, ktoré sa stretávajú so sexuálnym a rodovo podmieneným násillím.

STAROSTLIVOSŤ O SEXUÁLNE A REPRODUKČNÉ ZDRAVIE

- Je potrebné vypracovať a šíriť usmernenia pre klinickú prax pre oblasť sexuálneho a reprodukčného zdravia, ktoré budú zahŕňať aj usmernenia k zdravotnej starostlivosti o matku počas pôrodu a starostlivosti o novonarodené dieťa zosúladené s usmerneniami Svetovej zdravotníckej organizácie.
- Iniciatíva Baby Friendly Hospital (Nemocnica priateľská k deťom) musí byť minimálnym štandardom kvality pre akreditáciu pôrodníc a detských nemocníc.
- Je potrebné zaviesť reformy umožňujúce pôrodným asistentkám poskytovať širokú škálu služieb v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia, vrátane starostlivosti pred, počas a po pôrode.
- Je potrebné odstrániť inštitucionálny rasizmus a s ním súvisiacu prax zdravotníckych zariadení – napríklad zavedením politiky nulovej tolerancie voči rasizmu a transfóbbii v pôrodniciach.
- V celej krajine je potrebné sprístupniť medikamentóznú interrupciu vrátane telemedicíny.
- Je potrebné zabezpečiť, aby bola interrupčná starostlivosť vrátane interrupcie na žiadosť ženy hrazená z verejného zdravotného poistenia.
- Je potrebné zabezpečiť dostatok vyškoleného personálu v celom Rumunsku a dostupnú interrupčnú starostlivosť v každej pôrodnici. A prijať účinné opatrenia na zabezpečenie toho, aby odmietnutie poskytnutia starostlivosti na základe svedomia zo strany zdravotníckeho personálu v praxi neznamenal oddialenie či ohrozenie prístupu k interrupcii.
- Je potrebné skontrolovať vzdelávacie programy a zabezpečiť, aby študentky a študenti medicíny dostali

v súvislosti s interrupčnou starostlivosťou na dôkazoch založenú odbornú prípravu.

- Je potrebné zabezpečiť vhodný a prístupný zber údajov, monitorovanie a postupy podávania správ o počte interrupcií vykonaných vo verejných aj súkromných zdravotníckych zariadeniach.
- Je potrebné, zabezpečiť, aby bola moderná antikoncepcia pre všetky a všetkých všeobecne finančne krytá. Teda zahrnúť núdzovú antikoncepciu do programov ministerstva zdravotníctva a/alebo všeobecného zdravotného poistenia.
- Je potrebné primerane presadzovať zákony, ktoré umožnia mladistvým nad šesťnásť rokov prístup k starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie bez súhlasu rodiča alebo zákonnej zástupkyne.

VŠEOBECNÉ

- Je potrebné zabezpečiť, aby príslušné právne predpisy, politiky a programy boli vždy prekonzultované s organizáciami občianskej spoločnosti, ktoré sa zaoberajú sexuálnym a reprodukčným zdravím a právami, rodovo podmieneným násilím, právami Rómov a Rómok a právami LGBTIQ+ osôb. A zdržať sa navrhovania alebo podpory akýchkoľvek regresívnych legislatívnych a politických opatrení, ktoré by znížili podporu v týchto oblastiach a nároky na ňu.
- Je potrebné nadviazať a posilniť partnerstvá s ukrajinskými organizáciami, dobrovoľníckymi sieťami a neformálnymi podpornými skupinami so sídlom v Rumunsku s cieľom zistiť ich názory a získať podnety k politikám týkajúcim sa utečieniek a utečencov z Ukrajiny a k účinnému šíreniu informácií.
- Je potrebné prijať revidovaný/nový národný akčný plán na implementáciu rezolúcie Bezpečnostnej rady č. 1325 o ženách, mieri a bezpečí v spolupráci s organizáciami občianskej spoločnosti.

Photo credit: Vlad Ispas

Odporúčania pre slovenskú vládu

INFORMÁCIE A CENA

- Je potrebné šíriť pravidlá špecifikujúce formy starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie, ktoré môžu utečenky z Ukrajiny podstúpiť bezplatne a ktoré formy budú preplácané.
- Je potrebné pokračovať v prebiehajúcim úsilí o modernizáciu politik preplácania nákladov tak, aby mal zdravotnícky personál riadne preplácané náklady za starostlivosť i administratívu, a bol tak motivovaný liečiť utečenky a utečencov a prijímať ich do starostlivosti.
- Je potrebné urýchlene zvýšiť počet tlmočníčok a tlmočníkov s ukrajinčinou, ruštinou, rómčinou a angličtinou v kľúčových zariadeniach, ktoré poskytujú starostlivosť o sexuálne a reprodukčné zdravie.
- Je potrebné urýchlene publikovať a rozšíriť informačné materiály o podmienkach využívania starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a dostupných podporných služieb súvisiacich s rodovo podmieneným násilím. Materiály by mali byť k dispozícii v slovenskom, ukrajinskom, ruskom a anglickom jazyku. Mali by obsahovať aj informácie o tom, ktoré zdravotnícke zariadenia na Slovensku poskytujú interrupčnú a inú starostlivosť v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia.

NÁSILIE

- Je potrebné rozšíriť usmernenia pre klinické postupy v prípade znásilnenia a iných foriem sexuálneho násillia do zdravotníckych zariadení a medzi zdravotnícky personál.
- Je potrebné navýšiť počty personálu v oblasti zdravotnej, psychologickkej a terapeutickkej starostlivosti, polície a sociálnej práce a tlmočenia, ktorý dokáže preživším sexuálneho násillia poskytnúť vhodnú podporu a starostlivosť.

- Je potrebné zabezpečiť udržateľné financovanie dostupných verejných i občianskou spoločnosťou prevádzkovaných podporných služieb pre osoby, ktoré prežili rodovo podmienené násillie v celej krajine.
- Je potrebné ratifikovať Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a o boji proti nemu.

STAROSTLIVOSŤ O SEXUÁLNE A REPRODUKČNÉ ZDRAVIE

- Je potrebné sprístupniť medikamentóznú interrupciu, aj prostredníctvom telemedicíny.
- Je potrebné zabezpečiť, aby všetky náklady na legálnu interrupciu, vrátane interrupcie na žiadosť ženy, boli hradené zo systému verejného zdravotného poistenia.
- Je potrebné zabezpečiť dostatok vyškoleného personálu poskytujúceho finančne dostupnú interrupčnú starostlivosť v celej krajine. A zaručiť, aby odmietnutie poskytnutia starostlivosti na základe svedomia zo strany zdravotníckeho personálu v praxi neznamenal oddialenie či ohrozenie prístupu k interrupcii.
- Je potrebné zrušiť povinné čakacie doby, povinnosť dávať neobjektívne informácie a vyžadovanie súhlasu tretej strany.
- Je potrebné zdržať sa podpory akýchkoľvek regresívnych právnych a politických opatrení, ktoré by mohli obmedziť prístup k interrupciám.
- Je potrebné prijať klinické usmernenia a zaviesť programy odbornej prípravy s cieľom zabezpečiť prístup ku kvalitnej zdravotnej starostlivosti pre transrodové osoby na úteku.

- Je potrebné zrušiť zákonný zákaz preplácania nákladov na antikoncepciu. A zabezpečiť, aby boli náklady na modernú antikoncepciu v plnom rozsahu hrazené zo systému verejného zdravotného poistenia.
- Je potrebné zaviesť praktické opatrenia, ktoré umožnia, aby mali dospelajúce osoby utekajúce bez sprievodu zabezpečený prístup k zdravotnej starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia bez súhlasu rodiča alebo zákonnej zástupkyne, resp. bez toho, aby museli byť rodičky alebo zákonní zástupcovia informovaní.

VŠEOBECNÉ

- Je potrebné zrušiť zákony a politiky, ktoré diskriminujú na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, rasy alebo etnicity či z iných neprípustných dôvodov. A prijať monitorovacie a vynučovacie opatrenia na zabezpečenie toho, aby utečenky a utečenci z vylúčených a zraniteľných skupín nečelili diskriminácii na viacerých úrovniach.
- Je potrebné uznať rozhodujúcu úlohu a odborné znalosti organizácií občianskej spoločnosti a obhajkyň a obhajcov ľudských práv ako kľúčových partneriek a partnerov v oblasti ochrany ľudských práv, odstraňovaní diskriminácie a poskytovaní služieb v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a podpory v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. A zabezpečiť pravidelnú komunikáciu zameranú na konzultovanie.
- Je potrebné nadviazať a posilniť partnerstvá s ukrajinskými organizáciami s cieľom zistiť ich názory a získať podnety k politikám a programom týkajúcim sa osôb utekajúcich z Ukrajiny.
- V spolupráci s organizáciami občianskej spoločnosti pôsobiacimi v oblasti práv žien a sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv je potrebné prijať národný akčný plán na implementáciu rezolúcie Bezpečnostnej rady č. 1325 o ženách, mieri a bezpečí.

Photo credit: Wiola Wiaderek

Naše organizácie

Naše organizácie sa špecializujú na práva žien, ľudské práva, sexuálne a reprodukčné zdravie a práva a rodovo podmienené násilie. Pôsobia v Maďarsku, Rumunsku, Poľsku, na Slovensku, v celom európskom regióne a na medzinárodnej úrovni. Sme:

- A.L.E.G. (Rumunsko)
- Centrum pre reprodukčné práva (medzinárodná organizácia)
- Združenie EMMA (Maďarsko)
- E-Romnja (Rumunsko)
- Nadácia FEDERA pre ženy a plánovanie rodiny (Poľsko)
- Nadácia Feminoteka (Poľsko)
- Možnosť voľby (Slovensko)
- Centrum FILIA (Rumunsko)
- Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek (Rumunsko).

Už desaťročia pracujeme na zlepšovaní sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, podporných služieb v súvislosti s rodovo podmieneným násilím, práv žien, ľudských práv a na ochrane priestoru pre občiansku spoločnosť v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku. Poskytujeme služby, informácie a priamu pomoc osobám, ktoré hľadajú zdravotnú starostlivosť, prístrešok a psychosociálnu podporu. Vedeťme súdne spory a dokumentáciu a získavame informácie s cieľom odhaliť a identifikovať porušovanie ľudských práv. Vzdelávame a zvyšujeme povedomie verejnosti o právach, nárokoch a problémoch. Venujeme sa advokačnej činnosti zameranej na potrebné zmeny a efektívnu pomoc u tvorcov a tvorkyň politik.

Po ruskej invázii na Ukrajinu sme v júni 2022 spustili kolektívnu iniciatívu, ktorá sa zameriava na napĺňanie potrieb utečieniek v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv a na výzvy, ktorým čelia obhajkyne a obhajcovia ľudských práv a organizácie občianskej spoločnosti. Naša iniciatíva má šesť pilierov:

Služby a podpora: Mnohé z našich organizácií poskytujú služby, podporu a pomoc priamo ženám a dievčatám utekajúcim pred vojnou na Ukrajine, ktoré potrebujú prístup k starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie, psychosociálnej podpore a iným formám pomoci.

Dokumentácia a zisťovanie informácií: Spoločne sme zdokumentovali prekážky v prístupe ku kvalitnej starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a podporným službám v oblasti rodovo podmieneného násilia, s ktorými sa stretávajú utekajúce osoby. Okrem toho sme zdokumentovali celý rad problémov, ktorým čelia organizácie občianskej spoločnosti a obhajkyne a obhajcovia ľudských práv.

Advokácia a zvyšovanie povedomia: Snažíme sa zabezpečiť, aby národné vlády, Európska únia, Organizácia Spojených národov a darcovia pri poskytovaní humanitárnej a inej pomoci ľuďom na úteku kladli sexuálne a reprodukčné zdravie a práva do popredia a venovali pozornosť rodovo podmienenému násiliu. Pracujeme na tom, aby sa prijímali opatrenia na riešenie dlhodobých systémových a štrukturálnych prekážok a nedostatkov.

Vyvodenie zodpovednosti a dosiahnutie spravodlivosti pre osoby, ktoré prežili násilie: Keďže pri vyšetrovaní závažných porušení medzinárodného práva na Ukrajinu sa využívajú mechanizmy spravodlivosti a vyvodzovania zodpovednosti, snažíme sa zabezpečiť, aby sa v rámci nich dôsledne zohľadňovali potreby v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, ak sa ich to týka.

Reakcia na riziko regresie: Dôsledky invázie zmenili vývoj v oblasti rodovej rovnosti a sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv v európskom kontexte aj realite. Pracujeme na tom, aby sme dokázali čeliť regresívnym snahám a rozvíjali proti nim spoľahlivé stratégie. A zároveň využívame príležitosti na pokrok.

Obhajkyne a obhajcovia ľudských práv: Pracujeme na tom, aby obhajkyne a obhajcovia ľudských práv a organizácie občianskej spoločnosti, ktoré sa zaoberajú problematikou sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv a rodovo podmieneného násilia v Európskej únii a v širšom regióne strednej a východnej Európy, nečelili umlčivaniu, kriminalizácii, hrozbám či prenasledovaniu pre dôležitú prácu, ktorú vykonávajú.

Metodika získavania informácií

Zistenia uvedené v tomto dokumente vychádzajú z viac ako 80 hĺbkových, pološtruktúrovaných rozhovoroch s ľuďmi v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku.

Zdroje a časový rámec: Hovorili sme s utečenkami, dobrovoľníčkami a dobrovoľníkmi z Ukrajiny, ako aj s expertkami a zástupkyňami a zástupcami organizácií, ktoré sa podieľajú na snahe zabezpečiť osobám utekajúcim pred vojnou na Ukrajine sexuálne a reprodukčné zdravie a práva a všeobecnú humanitárnu pomoc. Rozhovory sa uskutočnili v období od júla 2022 do apríla 2023.

Tematické a geografické zameranie: Rozhovory boli zamerané na prekážky, ktorým utečenky z Ukrajiny čelia v prístupe k službám o sexuálne a reprodukčné zdravie a podpore súvisiacej s rodovo podmieneným násilím v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku. V niektorých rozhovoroch sme zisťovali aj problémy, ktorým čelia organizácie občianskej spoločnosti a obhajkyne a obhajcovia ľudských práv pracujúci v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv a rodovo podmieneného násillia.

Limitovaný záber: Tento projekt sa zamerl na situáciu utečieniek z Ukrajiny v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku. Neskúmal závažné porušenia ľudských práv, ktorým v týchto krajinách čelia utečenky a utečenci z iných krajín alebo osoby v týchto krajinách migrujúce bez dokladov. V rozhovoroch sme tiež komplexne neskúmali problémy a porušovanie ľudských práv, ktorým čelia obzvlášť marginalizované alebo zraniteľné skupiny.

Citáty a identifikácia: Jednotlivé témy v tejto publikácii sú ilustrované rozsiahlymi citátmi respondentiek a respondentov. Väčšina expertiek a zástupkýň organizácií, s ktorými sme viedli

rozhovory, si želala byť identifikovaná. Pseudonymy sú použité na ochranu súkromia a bezpečnosti všetkých utečieniek, s ktorými sme robili rozhovory a niektorých obhajkýň a obhajcov ľudských práv, ktorí si neželali, aby sme uviedli ich mená.

Dokumentačné tímy: Rozhovory viedli tímy expertiek z každej z dotknutých krajín, ktoré spolupracovali s našimi organizáciami a pracovali v ich mene: Julianna Kupcsok v Maďarsku; Urszula Grycuk a Aleksandra Solik v Poľsku; Irina Costache a Ioana Popa v Rumunsku; a Petra Polonská a Martina Zboroňová na Slovensku.

Spolupráca: Ako kolektívna iniciatíva sme sa o prvotné zistenia a výsledky podelili so všetkými tímami a organizáciami v jednotlivých krajinách. Na stretnutí v Budapešti sme v marci 2023 zistenia analyzovali a diskutovali sme o nich.

Nástroje na realizáciu rozhovorov: S respondentkami a respondentmi sme uskutočnili hĺbkové, pološtruktúrované rozhovory, pri ktorých sme sa riadili scenármi obsahujúcimi série otázok. Protokoly o informovanom súhlase: Účasť na rozhovoroch bola plne dobrovoľná a každý rozhovor prebehol s úplným a informovaným súhlasom respondentky či respondenta v súlade s právnymi predpismi príslušného štátu a predpismi EÚ o ochrane súkromia a údajov.

Etické štandardy: Aby rozhovory a protokoly o informovanom súhlase spĺňali najvyššie etické štandardy, návrhy protokolov s ohľadom na osvedčené postupy preskúmali a posúdili odborníčky: Dr. Deirdre Duffy z Lancaster University a Dr. Joanna Mishtal z University of Central Florida.

Center for Reproductive Rights

16, Rue du Mont-Blanc

1201 Geneva

Switzerland

+41 22 552 16 90

www.reproductiverights.org

Geneva@reprorights.org